

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ

Kemâl Y. AREN

Bâki ASİLTÜRK

İnci A. BİROL

Mehmet DEMİREL

Emin IŞIK

Tâlip KÜÇÜKCAN

Ünal ŞENEL

Mustafa TAHRALI

Yunus Emre TANSÜ

Ahmet Nezihi TURAN

Zeynep ULUANT

İ. Aydın YÜKSEL

Aysel YÜKSEL

YIL: 27

OCAK 1998

SAYI: 1

KUBBEALTI

AKADEMİ

MECMÛASI

YIL: 27

OCAK 1998

SAYI: 1

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÛASI

– Üç ayda bir çıkar. –

**Kubbealtı Akademisi
Kültür ve San'at Vakfı
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi a.
Sâhibi**

Sinan ULUANT

Yazı İşleri Müdürü

İlhan AYVERDİ

Yayın Danışmanları:

Prof. Dr. Mustafa Fayda

Prof. Dr. Mustafa Tahrallı

Prof. Dr. Kâzım Yetiş

Dr. İbrahim Aydın Yüksel

Haberleşme Adresi

Peykhâne Sok. Nu. 3

34400 Çemberlitaş-İstanbul

Tel: (0 212) 516 23 56

Fax: (0 212) 517 14 60

Posta Çeki Nu.

337056

Yurtiçi Abone

Yıllık: 2.000.000.- TL.

Öğretmen ve Öğrencilere

Yıllık: 1.500.000.- TL.

Kurum Abonesi

Yıllık: 3.000.000.- TL. (KDV dâhil)

Yurtdışı Abone

(Posta ücreti dâhil)

30 DM

25 \$

*Mecmûamızdaki yazılar
kaynak gösterilerek iktibas
edilebilir.*

Temsilcilerimiz

Türkiye Diyanet Vakfı

Ankara Yayınevi

Necatibey Cad. Ankara İş Hanı

Nu. 8/32-33 Sıhhiye

ANKARA

Ecdâd Kitapevi

Mithat Paşa Cad. 46/8

Lades Han Alt Kat

Yenişehir - ANKARA

Bilge Kitapevi

Atatürk Cad. Osmanlı İş Hanı

Nu. 105

BURSA

Akademi Kitapevi

159. Sok. 6/A Bornova-İZMİR

Furkan Kitapevi

İstiklâl Cad. Letâfet Sok.

Nu. 52 Başoğlu İş Merkezi

SAMSUN

Basıldığı Yer:

Özal Matbaası

Tel: (0 212) 520 60 58

Cağaloğlu-İstanbul

İÇİNDEKİLER

Mülâkatlar'ı Takdim	Kubbealtı	5
Mülâkat	S. Ayverdi ile M. Ali AYNÎ	7
İlhan Ayverdi'nin Şeref Üyeliği	Kubbealtı	9
Makedonya'da Y.Kemâl Günleri	Y.Doç.Dr. Emin IŞIK	13
Abe More Bu Türkler Suuper Be!	Ahmet Nezihi TURAN	17
Osmanlı'nın Avrupa'yı Tanımasında Seyahatnâmelerin Rolü	Dr. Bâki ASİLTÜRK	20
Dâvûd-ı Kayserî'nin Fusûsu'l-Hikem Şerhi Mukaddimesi	Prof.Dr. Mustafa TAHRALI	28
Nermin Suner	Kubbealtı	36
Nermin Hoca	Dr. İ. Aydın YÜKSEL	38
Nermin Abla	Aysel YÜKSEL	40
Nermin Hoca'nın Ardından	İnci A. BİROL	43
Âhiretten Mektup Var	Zeynep ULUANT	46
İngilizce Seyahatnâmeler ve Bunların İçtimâî Târihimiz Bakımından Önemi	Mehmet DEMİREL	52
Millî Kültürün Devamlılığı ve Edebiyat Liseleri	Yrd.Doç.Dr. Ünal ŞENEL	62
Çeşme Târih Araştırması	Yunus Emre TANSÜ	66
Kitap Tanıtma: Atatürk ve Sonrasında Türkiye	Dr. Tâlip KÜÇÜKCAN	70
Gördüklerim-Duyduklarım- Okuduklarım	Kemal Y. AREN	73

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

MÜLÂKATLAR

Kubbealtı Akademi Mecmûası'nın bu sayısından itibaren yayınlanacak olan "MÜLÂKATLAR"; Sâmiha AYVERDİ'nin, 1940 ve 1948 yılları arasında, içlerinde Mehmet Ali Aynî, Nazmi Rükûn, Sâlih Zeki, Ömer Rızâ Doğrul, Necip Fâzıl Kısakürek, Behçet Yazar, Enis Behiç Koryürek, Safiye Erol, Burhan Toprak gibi şahsiyetlerin de bulunduğu çeşitli kimselerle evindeki yüzyüze görüşmelerden zaptetmiş olduğu kısımlardır. Tamâmı 250 daktilo sayfası tutan bu "Mülâkatlar" Sâmiha Ayverdi Külliyyâtı arasında neşredilecektir.

Merhum müellif; Dr. Rifat Osman Bey ile, Meşâhirü'n-Nisâ, Ni'metü'l-İslâm gibi eserlerin müellifi ve Ken'an Rifâî'nin Galatasaray'da Arapça hocası Hacı Zihni Efendi'nin kızı Hâdiye Hanım'ın kızları ve Ken'an Rifâî'nin hanımı Güzîde Vâlide'nin arzuları üzerine 10.V.1945 târihinden itibaren bunları kaleme almaya başlamıştır.

Sizleri, Sâmiha Ayverdi'nin "tevhid" inancına sımsıkı bağlı hayat telakkîsini ve ahlâk anlayışını aksettiren Güzîde Vâlide'ye yazdığı takdim hitâbı, arkasından da Mehmet Ali Aynî ile yapılan mülâkatla başbaşa bırakıyoruz.

KUBBEALTI

10.V.45

– Sayın Güzîde Hanımefendi'ye –

Muhterem Hanımefendi,

Arzûnuzu yerine getirmeğe başlamadan evvel, sizinle biraz dertleşmek istiyorum. Büyük ve şerefli mevkiiniz, bu yoldaki bir niyâzı, her ne kadar değersiz de olsa, dinlemeği kabul ettirecek ülüvv-i cenâbı esirgemez. Onun için mâdemki beni dertlendirdiniz, şu halde dinleyin Hanımefendi.

Görüştüğüm kimselerle aramızda geçen konuşmaları yazmamı istemişsiniz. Bunu böylece tebliğ buyurdular. Arzûlarınız benim için emirdir. Fakat bu emri yerine getirirken, zâten dünyâ pazarında bir türlü elde edemediğim yokluk kaftanını sırtımdan çekip, beni bir kesret küpünün rengârenk boyasına batırıp çıkarmak istiyorsunuz. Peki öyle olsun. Bâzı notlarımdan istifâde ederek istediğinizi mümkün merteye yapmaya çalışayım. Fakat mâdemki yokluğun o mes'ud dileksizliğine ermiş değilim; şu halde benim de sizden bir talebim var. Muhâtaplarımdan, karşılarında bir kıymet, bir varlık olduğunu zannederek söylediklerini, bu defterin satırlarından dinlerken, gerek gıyâbımda, gerekse yüzüme:

– Kadın, kadın! Dünyâ bir mahşerdir; kıyâmet gününde ise kalb-i selimden gayrı geçer akçe yoktur. Her şeyi unut; yüzünü, seni her nefes sınayan "Sâhib"in eşiğine koy. Yalnız bir ömür boyunca değil, zaman ve mekân ölçüsüne sığmaz sırların imtidâdı içinde bu başı o eşikten kaldırma, ki iki cihan hayâtından da gâye budur!

Diye bağırmasanız hakkım üzerinizde olsun.

Sâmiha Ayverdi

MÜLÂKAT^(*)

Mehmet Ali AYNÎ Bey ile

26. IV.945

M. A. Aynî – Dünyânın hâli günden güne berbatlaşıyor. Bu mu medeniyet? Bu mu insanlık?

S. Ayverdi – Sokrat der ki: "Dünyânın düzelmesi için ya filozoflar kral, ya da krallar filozof olmalıdır." Değil mi ki insanoğlunda bu ihtiras vardır, "ben" demekten kurtulamamıştır, dünyânın hâli yirminci asırda da, kırkıncı asırda da hep budur. Fakat ideolojilerin, menfaatların, nahvet ve şeref dâvâlarının peşi sıra boğuşan, kan döken, can yakan insan sellerinin arasında, her asırda her devirde bunların hastalıklarına karşı âşık bir zümre mevcuttur. Mistikler...

Tasavvuf, zararlı ihtirasları koparıp, yerine ilâhî bir cûşış, kötülükleri yıkayıp temizleyen bir vecd getiren insânî hayat.

M. A. Aynî – Ne güzel hayat..

Size bir havâdis. Biz Kılıçoğlu ile münâkaşayı ilerlettik. Size yazmamanızı tavsiye ederken öyle bir yakalandım ki. O yazdı, ben yazdım. Nihâyet son mektubunda diyor ki: "Size Sâlih'in devesinden, Yusuf'un kuyusundan bahsedecek değilim.. Hayâta bir mânâ, ilmî bir kıymet izâfe etmek istiyorsunuz. Halbuki hayat, bir delikten çıkıp bir çukura girmekten ibârettir. Ezel, ebed; bunlar masaldan ibârettir."

Ben de dedim ki: Keşki Sâlih'in devesinden de Yusuf'un kuyusundan da, Üzeyr (a.s.)'ın merkebinden ve Ashâb-ı Kehf'in köpeğinden de bahsetseydiniz. Hiç olmazsa edebiyâta yardım etmiş olurdunuz. Siz ki bu kıssalarla alay ediyorsunuz, bakınız taşına toprağına kurban olduğunuz, ilmine irfânına taptığınız Avrupa, îtikat âleminde ne haldedir? Bir târihte Londra'dan dâvet olunmuştum. İşim bitip de döneceğim sırada Amsterdam'dan bir telgraf aldım. Dostlarımdan biri kendisine uğramadan memleketime dönmememi ricâ ediyordu. Gittim. Orada bir doktorla da tanıştım. Beni gezdirmek için Lahey'e götürmek istedi ve etrâfı iyice görmem için en uzun yolu ihtiyar ederek bir arabaya bindik. Yolda söz arasında: "Biliyor musunuz, dedi. Son günlerde papazlar arasında müthiş bir münâkaşa aldı yürüdü. Yılan, şeytanın ağzında cennete girip Âdem'i al-

(*) Merhum S. Ayverdi'nin neşredilecek olan MÜLÂKATLAR adlı eserinden.

dattığı zaman onunla acaba ne lisan üzere konuşmuştu, diye birbirlerini cerh edip duruyorlar." Bu saçma münâkaşa o kadar tuhafıma gitmişti ki hâlâ şaşarım. Geçen gün gazetelerde tasavvuf nâmına bir doktorun rezâleti vardı, okudunuz mu?

S. Ayverdi – Hayır. Yalnız başlığını gördüm. Zâbıta raporlarını, şişirme aktüaliteyi hemen hiç okumam. Maamâfih teferruâtı ne olursa olsun vak'a, esas itibâriyle acı. Bâhusus içine Allah adı karışmış bir rezâlet oluşu pek hazin. Bir kere hakîkî mistik "ülû'l-emr"e itâata mecburdur. Zîra o, her emrin Allah'tan geldiğini bilen adamdır. Sonra tasavvuf maddî menfaatin bir gûnâ alâkası yoktur. Tasavvur buyurun ki ibâdetin zevkini bile şirkten addeden tasavvuf, Allah adını, menfaat olmasına yem yaparak halkı soymaya nasıl rızâ gösterir? Bu gibi adamların mes'ûliyeti, düpedüz hırsızlık eden; ev soyan cüzdan vuranların kabâhatlerinden çok daha ağırdır. Tasavvuf, incinmemek ve incitmemektir. Mezâhirin hükûkuna riâyet etmeyen kimse, kendisine mistik süsü vermekle zarardan başka ne kazanır? Ne güzel ne vecizdir o hadîs ki "Fetvâyı kalbinden al" der. Kendi kendini muhâkeme edip hüküm vermek ne bahtiyarlık. Biz o tasavvuf ulusunu tanırız ki, kızıp "eşek" diyecek olsa, derhal rücû ederek, isimlerini hakâret sıfatı olarak kullandığı eşek cemaatinden özür diler olmuştur.

İşte mezâhirin hükûkuna böyle riâyet edilir, gerek yüzünden gerekse arkasından.

M. A. Aynî – Bir târihte (...) gazetesine bir makâle yazmış ve son zamanlarda tekkelerin mânâlarını kaybettiklerini, bu şekilde devamlarının mümkün olmadığını, eğer onlar pâyidâr edilmek isteniyorsa meselâ Galata Mevlevîhânesi gibi edebiyat târihine fiilen hizmet etmiş bir müessesede bir edebiyat kolu açılması ve kiminde bir revir, kiminde mûsikî kolu bulundurulması lüzumludur demiştim. Bu makâleye o zaman ihtifalci Ziyâ Bey uzun bir mektupla teşekkür etmişti.

S. Ayverdi – Fikir güzel.. Fakat bence varlık, kendi aslî bünyesinin aslî istîdâdı yolu ile cemiyete faydalı olmalıdır.

Bugün tekkeler târihe mal olmuştur. Ve onlara "yeter!" emri de pek isâbetli olarak verilmiştir. Zîra hakîkî mânâlarından ayrılmış, içleri boşalmış, kupkuru bir şekilden ibâret kalmışlardır. Tekke, tasavvuf odunlarıyla parlatılan bir ocak oldukça ve bu ocakta ilim, irfan ve aşk aşı pişirildikçe bir kıymettir. Yoksa olması ile olmaması müsâvîdir. Esâsen hüküm sâhibi Allah'tır. Onların devâmını istemeyen gene O'dur. Eğer tekke irfan seviyesini yükseltebilseydi, bir köşeciğinde açılacak revirden daha faydalı olurdu cemiyete. Zîra hastalık sâde fizyolojimize musallat olmaz. İnsanoğlu rûhu bakımından tedâviye daha muhtaçtır.

M. A. Aynî – Güzel, çok güzel..

**KUBBEALTI AKADEMİSİ KÜLTÜR VE SAN'AT VAKFI
MÜTEVELLİ HEY'ETİ BAŞKANI**

MUHTEREM İLHAN AYVERDİ'ye

**ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİNCE
ŞEREF ÜYELİĞİ VERİLDİ.**

4 KASIM 1997 - ANKARA

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ ve ŞEREF ÜYELİĞİ HAKKINDA

Anayasamızın 134. üncü maddesi çerçevesinde 2876 sayılı kânunla kurulan Atatürk Kültür, Dil ve Târih Yüksek Kurumu'na bağlı olarak faaliyet gösteren Atatürk Kültür Merkezi tarafından 4 Kasım 1997 salı günü, lugat çalışmalarından dolayı muhterem İlhan Ayverdi'ye, Cumhurbaşkanımız muhterem Süleyman Demirel eliyle Ankara-TÜBİTAK Feza Gürsoy salonunda yapılan törende, "Şeref Üyeliği Berâtı" verilmiştir.

Atatürk Kültür Merkezi (AKM), millî varlığımızın ve millî gücümüzün devâmında ve gelişmesinde "millî kültürümüzü muâsir medeniyet seviyesinin üstüne çıkarma" ülküsüne temel unsur olan Türk kültürünü ilmî yoldan incelemek, araştırmak ve bir bütünlük içerisinde yaymak ve yayımlamakla görevlendirilmiş bir anayasa kurumudur.

AKM'nin çalışma konularında üstün hizmet, çalışma ve faaliyetlerini eserleri veya eğitim - öğretim veya diğer alanlardaki hizmetleri ile ıspat etmiş, Türk veya yabancı uyruklu kişiler arasından AKM başkanının teklifi, yürütme kurulunun oluru, bilim kurulunun kararı ile "şeref üyeliği" seçimi yapılır.

Atatürk Kültür Merkezi ve bu kurum tarafından verilen şeref üyeliği hakkındaki bu kısa bilgiden sonra, 1997 yılında şeref üyeliği berâtına lâyık görülen İlhan Ayverdi ile yürüttüğü lugat çalışmaları için kısaca şunlar söylenebilir.

Bilindiği gibi 1970 yılında akademik bir cemiyet hâlinde kurulan KUBBEALTI, 1978 yılında vakıf hâline geldi. Vakıf senedindeki ifâdesi ile, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı Türk milletine has târihten gelen ilim, kültür ve san'at değerlerimize sâhip çıkmak, bunları genç nesillere aktarmak ve tanıtmak gâyesine mâtuf faaliyetler yürütmektedir.

Bu çerçevede, Kubbealtı bünyesinde 1971 yılında kurulan "Dil ve Edebiyat Akademisi", birinci planda Türk dili ve edebiyâtı eserlerinden seçilmiş örneklerle her kelimesini ıspatlayacağı bir "Türk Dili Lûgati" hazırlamayı 12 Nisan 1971 târihindeki toplantısında düzenlediği nizamnâmesinin 5. maddesi olarak kabul eder.

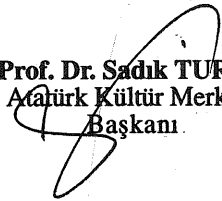
19 Nisan 1971 târihli toplantıda ise akademinin dil kolu başkanlığını Prof. Dr. Fâruk Kadri Timurtaş'ın, edebiyat kolu başkanlığını da Nihat

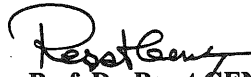
Sn. İlhan Ayverdi

Atatürk Kültür Merkezi Bilim Kurulu ile Atatürk Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu tarafından Türk kültürünün tarihi ve zengin birikimi üzerindeki çok değerli çalışmalarından dolayı.

**Atatürk Kültür Merkezi
Şeref Üyeliği'ne**

seçilmiştir. Üyelik beratını saygı ile sunuyoruz.

Prof. Dr. Sadık TURAL
Atatürk Kültür Merkezi
Başkanı

Prof. Dr. Reşat GENÇ
Atatürk Kültür Dil ve Tarih
Yüksek Kurumu Başkanı

4. KASIM. 1997

Sâmi Banarlı'nın yürütmesine karar verirken, aslî âzâlar olarak şu isimler kaydedilir:

Sâmiha Ayverdi, Ekrem Hakkı Ayverdi, İlhan Ayverdi, Prof. Dr. Abdülkadir İnan, Fevziye Abdullah Tansel, Orhan Seyfi Orhon, Fâruk Nâfiz Çamlıbel, Prof. Dr. Kaya Bilgegil, Prof. Dr. Fâruk Kadri Timurtaş, Nihat Sâmi Banarlı, Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu, Nermin Suner.

1971 yılında ard arda yapılan toplantılarla tarama yapılacak eserlerin listesi, kimin hangi eseri tarayacağı, eser tarayacakların dikkat edecekleri hususları düzenleyen tâlimatnâme hazırlanır.

Aynı yıl içinde edebiyat kolu bir bülten neşreder ve 1972 yılı ocak ayından itibaren "Kubbealtı Akademi Mecmûası" adı ile çıkacak olan mecmûanın hazırlıkları ile meşgul olur.

1972 yılı ocak ayında yayın hayâtına giren mecmûanın ilk sayısında bu hazırlıklar okuyuculara duyurulur.

Bu arada lûgat hazırlıkları fiş, fiş zarfı, fiş dolabı tedârîki gibi teknik meselelerin yanında sözlüklerden madde başı çıkarma, tarayıcılardan gelen fişleri tasnif etme işleri devam eder; ancak te'lif safhasına geçemez.

Kubbealtı'nın başkanı olarak bütün bu faaliyetlerin içinde olan İlhan Ayverdi, akademi âzâlarının teker teker aramızdan ayrılmaları üzerine 1974 yılında "Kubbealtı Akademi Mecmûası"nı çıkarma işini, 1976 yılından itibaren de "Misalli Türk Dili Lûgatı" te'lifini yürütmek durumunda kalır.

O günden bugüne geçen 20 sene zarfında çok yakınlarının arka arkaya kaybı, sağlığındaki iniş çıkışlara rağmen başladığı işi yarım bırakmama gibi hassas bir vâzife anlayışı ile sırtladığı lûgat, âdeta onun irâdesini elinden alarak ömrünü Türk dilinin bu çok mühim meselesine adanmasına sebep oldu.

Şeref üyeliği berâtının takdîminde kendisini tebrik edenlere, "Bu teveccühe kendimi lâıyk görmüyorum. Fakat Türk kültürü adına geldiği için şükranla öpüp başıma koyuyorum." diyerek cevaplandıran İlhan Ayverdi, böyle şerefli bir vazîfeyi kendisine nasip etmiş olması yüzünden Allâh'a şükreden ruh asâleti ile, her teşekkürü şahsı adına değil, Türk kültürü adına kabul ettiğini ifâde etmiştir.

Bu kadirbilirlikten dolayı Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof. Dr. Sadık Kemal Tural ile Yürütme ve Bilim kurulu üyelerine teşekkürlerimizi sunar, en yakın târihte bu önemli eserin kültür hayatımıza katılmasını birlikte idrâk etmeyi temenni ederiz.

KUBBEALTI

Doğumunun 112. Yılında Bir Kültür Klâşîğimiz: Yahyâ Kemâl Sempozyumu 26 Eylül - 5 Ekim târihleri arasında MRT Türkçe Radyo Yayınlar Dairesi ve Makedonya Türk Kültür Merkezi'nin iştirâkiyle Makedonya'da Üsküp-Ohri-Gostivar ve Kalkandelen'de TRT Ankara Radyosu Tasavvuf Müsîkisi Korosu'nun Şef Ahmet Hatipoğlu yönetimindeki konserleri ile zenginleştirilerek tekrar edildi.

Emeği geçen herkese ve bilhassa Ayşe-Güner Topuz çiftine alenî ve kalbî teşekkürlerimizle.

İstanbul Fetih Cemiyeti - Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı

MAKEDONYA'DA YAHYÂ KEMÂL GÜNLERİ

Y.Doç.Dr. Emin IŞIK

Hiçbir yer harîtada görüldüğü gibi değil: Harîtaya bakıp o ülke hakkında hayal kurmak veya hüküm vermek doğru olmuyor. Makedonya tipik bir Balkan ülkesi. Rumeli'nin bütün özelliklerini taşıyan, bütün güzelliklerini yansıtan bir ülke... Ciltlerle kitap okusanız, o ülke coğrafyasını ezberleyip yutsanız yine de gitmiş, görmüş gibi olmazsınız...

Bizim gezimiz özel bir kültür ve dostluk gezisi idi: Yahyâ Kemâl'i doğup büyüdüğü topraklarda anmak ve anlatmak... Bu vesîleyle büyük şâirin yetişmesinde etkili olan sosyal ve tabîî çevreyi de görüp tanımak... Yahyâ Kemâl, Doğu-Batı terkîbine ulaşmış, dün-bugün ve yarın sentezini şiirlerinde ve nesirlerinde en derin boyutlarıyla dile getirmiş usta bir şâirimiz, büyük bir mütefekkirimizdir. Onun görüşlerine bizim olduğu kadar Rumeli'de bulunan bütün milletlerin kulak vermesi gerektiğine inanıyorum. İnsan kendi kültürüyle, kendi târihiyle dost olmadan başka kültürlerle, başka milletlerle nasıl dostluk kurabilir?.. Bu konuda gösterilecek çabalar yalnızca devletler arası diplomasilere ibâr'at kalmamalı. Gönüllü kuruluşlara çok iş ve hizmet düştüğü inancındayım. Fakat bu seyahat, bu inancımın bir ihtiyaçtan daha ziyâde bir zarûret olduğunu gösterdi bana.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) ve İstanbul Fetih Cemiyeti, bir kül-

tür ve edebiyat klasiğimiz olan Yahyâ Kemâl'i doğumunun 112. yılında, doğduğu ülkede anmayı düşünmüş ve planlamış olmakla târîhî bir görev üstlenmiş ve büyük bir hizmeti îfâ etmiş oluyordu. Gerçekten alkışlanacak bir hareket... Yirmiye yakın ilim ve edebiyat adamını, şâirin çeşitli yönlerinin anlatılması için seferber edip kâfileye almakla kalmamışlar, üstelik Yahyâ Kemâl'in bestelenmiş şiirlerini icrâ etmek üzere TRT Ankara Radyosu Türk Tasavvuf Mûsikîsi korosunu da kâfileye dâhil etmişler. Fikir ve şiir üzerine bir de mûsikî ziyâfeti düşünmekle yapılabilecek işlerin en iyisini, en güzelini yapmışlar. Diğer görevlilerle berâber kâfilemiz altmış bir kişi. Buna iki şoförle bir de şoför muâvinini eklerseniz altmış dört kişi...

Ankara'dan hareket edenler iki gece bir gündüz, otuz saatlik bir yolculuğa katlanmak zorunda kaldılar. Fakat yol güzel, yol arkadaşları da kafa dengi olunca bütün zahmetler rahmete dönüşüyor. 27 Eylül 1997 cumartesi günü saat on ikide Kapıkule gümrük kapısına geldik. Doğrusunu isterseniz işlemler hızlı yapılıyordu. Ancak her kişinin işlemi bir dakikalık vakit alsa, biz yine en erken bir buçuk, iki saat gibi bir süre beklemek zorunda kalıyorduk. Kâfilemizin başkanı Ayşe Topuz Hanımefendi gerçekten sâdece kendisinden küçüklerle değil, büyüklerle de bir abla gibi davranıyordu. Hepimizin sevgi ve takdirlerini kazandı. Sevgili eşi Güner Beyefendi de, öteki bütün ilgililer de candan gayret gösteriyorlardı; hiçbir hizmeti aksatmadan yerine getirmeye çalışıyorlardı. Size şunu samîmiyetle söylemeliyim ki; bu altmış dört kişilik kâfilede herkes işinin ehliydi. Otobüste şarkılar, fıkralar, taklitler, espiriler, kahkahalar...

Otobüsümüz de âheste âheste yol alıyordu. Yollar güzeldi, ama sürat tahdîdi vardı. Şu kaloriferler insanı bunaltacak kadar yanmasa yolculuk daha da keyifli olacaktı. Fakat ne var ki motor su ısıtmasın diye bu yola başvurulmuştu. Neyse birkaç saat geç varalım zararı yok, geç olsun da güç olmasın deniyordu. Bu duâyâ ister istemez hepimiz âmin diyorduk...

Neyse gece yarısına doğru Köstendil sınır kapısına geldik, Üsküp'ten bizi karşılamaya gelen sevgili Avni Engüllü Beyler, daha önce gelmişler saatlerdir bizi bekliyorlarmış. On gün boyunca bizden hiç ayrılmayan bu büyük ve vefâlı dost, Makedonya'daki bu gezinin en verimli bir şekilde geçmesi için canla başla çalıştı, didindi durdu... Makedonya Radyo ve Televizyonu'nun Türkçe programlarının konuşmalara ve konserlere açılmasında büyük hizmet ve emek verdi... Burada şunu bir minnet borcu olarak söylemeliyim ki, Makedonya yönetimi, Üsküp, Ohri, Gostivar ve Kalkandelen Belediye Başkanları bütün ilgili ve yetkili kişiler şehrin en

büyük kültür merkezlerini, en geniş salonlarını Yahyâ Kemal panellerine ve konserlerine tahsis etmekle büyük bir misâfirperverlik örneği gösterdiler. Devlet başkanlarından en alt kademedeki memuruna kadar hepsine teşekkür etmek gerektiği inancındayım... Bu seyahati tertip eden ilgili derneklerimiz, sevgili kültür bakanlığımız aracılığıyla bizim şükranlarımızı resmî yoldan iletmeyi başarırlarsa çok iyi olur.

Bir yabancı ülkede gördüğünüz değişik şeyler sizin ilginizi çeker ve hayretinizi mûcip olur. Oysa Makedonya'da böyle değil, benzerlikler sizi hayrete düşürüyor. Üsküp'ten Gostivar'a oradan Ohri'ye giderken sanki Gemlik'ten Bursa'ya gidiyorsunuz. Vâdîler bağ, bahçe, yamaçlar zümrüt gibi çam ve meşe ormanları. Yeşillikler arasında köyler ve kalem gibi minâreler... Bâzen minârenin biraz ötesinde bir çan kulesi görüyorsunuz. Sağınızdan solunuzdan çiftler çiftler üveyikler uçuyor. Vardar nehri tertemiz berrak akıyor. Hava güzel, tabiat iyi korunmuş ve bakımlı... İklim bize benziyor, ağaçlar tanıdık, kuşlar âşinâ, güneş bile bizim güneşimiz gibi ısıtıyor, gündüzleri yakıyor bile... Sebze pazarına gidelim dedik. Üzüm, domates, mısır, patlıcan ve fasulya; hepsinden az çok var amma "ille de mâvilim" diyen türdeki gibi, ille de biber, ille de biber... Biberin bu kadar çeşidini ve bu kadar çokluğunu bir arada dünyânın hiçbir yerinde görmeniz mümkün değil. Hattâ Urfa'da ve Maraş'ta bile... Resne'den Manastır'a giderken ipe dizilmiş ve kurutulmak üzere çatı altındaki duvarlara asılmış biber kolyelerini görünce kendimi elli sene öncesinde ve köyümde buluverdim. Birden bütün çocukluk yıllarım gözümün önüne geldi. Biz de biberleri aynen böyle asardık...

Bunları niçin söz konusu ediyorum? Çünkü Anadolu ve Makedonya kültürleri arasındaki benzerliği vurgulamak istiyorum. Ve demek istiyorum ki; biz yaşayanlar dost olmak mecbûriyetindeyiz, kardeş olmak zorundayız. Çünkü kültürlerimiz dost ve kardeş... Bulgaristan'dan geçerken bâzı elma bahçelerinin bakımsız kaldığını ve ağaçların kurumaya yüz tutmuş olduğumu gördüm, yüreğim sızladı... Daha önce oraları bilenler dediler ki; bu bahçeler eskiden böyle değildi, ağaçlar daha gürdü... Buralara Türkler bakıyorlardı, onların Türkiye'ye göçe zorlanmasıyla, biraz da sosyalist rejimin ihmal etmesiyle bu ağaçlar böyle sâhipsiz kaldı... Yazık dedim içimden, Allah kimseyi, hiçbir şeyi sâhipsiz ve öksüz bırakmasın, ağaçları bile!..

İlk günkü konuşmalar Radyo Evi'ndeki sütünüdyoda oldu, karşımızda altmış yetmiş kadar dinleyici vardı, bunun yarısı da zâten bizim kâfilemizin elemanlarıydı. Fakat konuşmalar bitip koridora çıkınca yüzlerce

Üsküplü'yü karşımızda bulduk. Çünkü radyo naklen veriyordu... Duyan gelmiş, bir kısmı da içeri girememiş meydanda bekliyordu. Akşam Üsküp Ordu Evi'nde verilen konser cidden muhteşemdi. Bir defa eserler güzel seçilmişti: Birinci bölümde çoğu üstad Münir Nûreddin tarafından bestelenmiş olan Yahyâ Kemal'in şiirlerinden seçilmiş eserler yer alıyordu. Özellikle peşrev yerine "Vur pençe-i Alî'deki şemşîr aşkına" adındaki mahûr beste gönülleri hop hop hoplatmaya yetiyordu. İkinci bölümdeki Rumeli türkülerine yer yer salondaki kalabalık da eşlik ediyordu. Bu katılım güzel bir şeydi, hasret gidermeye müzikte kucaklaşmaya yarıyordu. Son bölümde icrâ edilenler ise tasavvuf müziğinin en seçkin ilâhîleriydi. Ahmet Hatipoğlu iyi bir şef, mükemmel bir icrâcı olduğu kadar, klasik müziğimizin beste alanlarında, üstelik en zor olan ilâhî, tevşih ve zikir formlarında başarılı eserler vermekle çok usta bir bestekâr olduğunu da bu güzel örneklerle ortaya koymuş oluyordu. Bu samîmî, şefkatli ve gayretli dostumuzu korusunu yönetirken gerçekten ruh dünyâmızı fethe çıkan bir kahraman gözüyle görüyordum ve içimden işte gerçek sanat budur; gönülleri fethetmektir, diyordum. Ertesi sabah Üsküp'teki yerli gazeteler bu kültür gezisini kendi açılarından değerlendirdiler: "Son yüzyılın en büyük kültür olayı" olduğunu yazdılar. En büyük müydü, daha büyükleri olamaz mıydı? Onu bilemiyorum. Fakat insanlar arasında sevgi ve dostluk bağlarının ancak bu yolla kurulabileceğine inanıyorum. Kültürel ilişkiler, sanat faaliyetleri sürmeli diyorum...

Aslında beş konserin beşi de muhteşem oldu. Hele en son gün televizyona kaydetmek için stüdyoda verilen konser bile herkesin son derece yorgun olmasına rağmen çok muhteşem oldu. Sazlar ve okuyucular, şef dâhil neleri varsa hepsini ortaya koydular, bütün varlıklarını tüketircesine bezlettiler...

Sevgili okuyucular, size bu geziden ve Makedonya'dan çok ince kesitler sunmaya çalıştım. Bâzı intibâları dile getirdim. Fakat gerçekten bu ülke şiir gibi sevimli bir ülke... Kalkandelen'deki Bektâşî tekkesi, ahşap mîmârî bakımından bir mîmârî şâheser, dünyâda eşi benzeri yoktur. Sâdece bu tekkeyi görmek için bile Makedonya'ya gitmeye değer. Ohri Gölü kıyısındaki Ohri şehri bir târih ve tabiat hârikası, bir şehircilik örneği...

Hocam bana demişti ki, "Evlâdım, bir yerin havası ve suyu güzelse, insanları da güzeldir, iyi huyludur." Oralari gezerken hocamı hatırladım ve onu rahmetle andım.

"ABE MORE BU TÜRKLER SUUPER BE!"

Ahmet Nezihi TURAN

"Varayım gideyim Urumeline" diyerek yola çıkan kâfilenin güzergâhı Filibe-Üsküp-Gostivar-Ohri-Manastır-Struga-Kalkandelen... "Kışver-i kâfirden îman ehline akub gelir - Kibleye tutmuş yüzün bir müseldandır Tuna"nın güneyi.

Yahyâ Kemâl'in doğumunun 112. yılını vesile ederek bir program hazırlayan **İstanbul Fetih Cemiyeti**, **İLESAM**, ve **Kubbealtı Akademisi Kültür San'at Vakfı** gönüllüleri, **MRT Türkçe Yayınlar Dâiresi** ve **Makedonya Türk Kültür Merkezi** ile işbirliği yaparak 26 Eylül'de Cuma'nın bereketiyle Ankara Radyosu önünden çift katlı Bursa otobüsüne adım attıklarında 5 Ekim'e kadar neler yaşayacaklarını, yaşatacaklarını tahmin edemezlerdi. Hele Makedonya **Birlik** gazetesinin "Asrın Olayı" manşetiyle verdiği habere konu olacakları akıllarına gelir miydi?

Türkiye Makedonya'nın istiklâlini tanıyan ilk ülke oldu. İki ülke arasında ilk ciddî kültürel yakınlaşma da bu program. 1945 sonrası nisbî Tito dönemi istikrârı Yugoslavya'nın parçalanmasıyla sona erince başta Bosna-Hersek trajedisi olmak üzere bütün ülke büyük bir kriz yaşadı. Hâlâ tam olarak atlatılmış da değil. Makedonya şiddetten en az zarar gören ülke bugün; ama yeni Yugoslavya'ya (Sırbistan ve Karadağ) bağlı Kosova bölgesindeki karışıklıklardan ve Yunan siyâsetinden tedirgin, kapalı ekonomiden yakayı kurtarmanın sıkıntılarıyla muztarip, mikro milliyetçilik tuzaklarına gebe. Emperyal târihî hâfıza ve birikimin izleri ile 45 sonrasının iki neslinde ifâdesini bulan açık uçlu, silik Yugoslav-Makedon kimliği çatışmakta. Modern dünyânın bunalımında Makedonya kareleri, kısaca.

Peki, bu program ne ifâde ediyor? İnsan ne dünü, bugünü ne de yarını, zaman ve mekân boyutu olmaksızın kavrayamıyor. Din, ilim, felsefe ve san'at bu kavrayışın algı kapıları. Kapılar birbirine açıksa hangisinden

girileceği önemli değil. Bu kabil teşebbüslerin **condite sine qua non**'u organizasyon komitesi hâricinde kâfilede iki heyet vardı, kapıları yekdiğerine açık: Türk üniversitelerinin felsefe, edebiyat, ilâhiyat, târîh müte-hassıslarından müteşekkil ilim heyeti ve küçük dev adam Ahmet Hati-poğlu nezâretinde Ankara Radyosu Türk Tasavvuf Mûsikîsi topluluğu-nun oluşturduğu san'at heyeti.

İlim heyeti Üsküp'ten başlayarak, her gittiği yerde, birbirinden çarpıcı tebliğlerle Yahyâ Kemâl'in şiirini, Türkçesini, düşünce dünyâsını ve ufkunu anlattı; şâirin beşer serüveninde Üsküp-Paris-İstanbul hattını tâkip ederek dinleyicileri millîden cihanşümûle çıkarttı.

Klâsik mûsikîmize alâka duyan ve bugün kırklı yaşlarını sürenler güzelim transistörlü radyolarının başına geçip berâber ve solo şarkıları, fasılları az dinlemediler. Ayten Zenger, Bilge Pakalınlar, Elâ Altın, Nurşîze Melik ve diğerleri; onlar hâne halkından idiler âdetâ. Tabîî Tâhir Engin İçöz, Akif Özışen misâli erkek hânendeler ile. Sonra daha gençler; Nilgün Abışka, Nurten Demirkol... Şimdi Aslı Pakalınlar jenerasyonu. Aslı Hanım'ın sesinden Neyzen Tevfik'in "**Hicran kucağında..**"sını dinlememek ne kayıp! Dede'yi, Zekâi Dede'yi, Şevki Bey'i de dinlemek kismet olacak mı acaba. Ya sâzendeler: Neyzen Ekrem, Uğur, Ali Beyler, tanbûri Selçuk Bey, kânûni İlhami Bey, kemâni Murat Bey, ûdi Hüseyin bey, kudümzen Ahmet bey, dâire vuran Ayhan ve Emrah Beyler. Şef Ahmet Hatipoğlu işte bu kıymetli topluluk ile yirmi yıldır Türk Tasavvuf mûsikîsi icrâ ediyor.

Tasavvuf mûsikîsinin asli mekânları dışında uzun yıllar sonra ilk icrâsı 1972 yılında Ankara Türk Ocağı'ndadır. Yüksek Mimar Özcan Er-giydiren'in gayreîleriyle gerçekleşen bu icrânın, bu ilk ateşin üzerinden beş sene geçer. 1977 yılında Ahmet Hatipoğlu Ankara radyosunda bu de-fa ilk profesyonel tasavvuf mûsikîsi topluluğunu kurar.

TRT yönetimindeki fanatik batıcı grup Adnan Saygun'un direktifiyle ayağa kalkar. Merhum Mukbil Özyörük grubu akla ve sağduyuya davet eder fakat yalnız kalır; teşebbüs akâmete uğrar. Nihâyet ertesi sene di-renç kaybolur ve topluluk uzun yürüyüşüne başlar. Özeti verilen, tafsîlatını Ahmet Hatipoğlu'dan (tevâzuundan ne koparılabilirse) dinlemek gereken bu hâdise hem sosyal târihimiz hem de mûsikî târihimiz bakımından ilgi çekici bir araştırma konusudur.

Konserlerini daha ziyâde Ankara'da veren ve büyük alâka gören top-luluğun Makedonya günlerinin nasıl geçtiğini, işe duyguları katmadan anlatmak çok güç. "İnsan ömründe böyle bir şeyi bir defa yaşayabilir" di-

yen 15-18 yaşlarındaki gençler, gaşıyoldukları her hallerinden belli ama konuşurlarsa tılsımın kaybolacağı endîşesini yüzlerinde taşıyan orta ve ileri yaş Rumelililer nasıl tasvir edilir?

Emir Kustirika'nın film müziklerini de yapan (Underground/Yeraltı filmi bunlardandı) Bosnalı müzisyen Goran Bregoviç İstanbul'da da tekrarladığı kendi bestelerinden oluşan konserlerini, **Düğün ve Cenâze** adını verdiği iki bölümde icra ediyor. Hatipoğlu topluluğu önce güfteleri Yahyâ Kemâl'in olan Münir Nureddin besteleriyle başlayıp Rumeli türküleriyle devam ediyor; ikinci bölümde ilâhiler ve Hatipoğlu'nun kendi tertib ettiği Hicaz zikri yer alıyordu. Bölümlere birer ad gerekliyse **Huzur ve Sükûn** en münâsibi herhalde. Bu her gidilen yerde değişmeyen tabloydu çünkü. Tatlı dilli Evliya Çelebi'nin "Dükkânları ve çarşıları kâgır, kemerli, kubbeli, işlek yerlerdir. Her dükkânda vazolar içinde sümbül, menekşe, gül, nesrin, reyhan, erguvan, zambak bulundurulur. Alışveriş edenlerin dimağı hoş olur" dediği Üsküb'de; "Ahûzâde Konağı'nda ziyâfete gittiğimde yirmi altı çeşit hoşaf çıkardılar, hoşafdan şehid olayazdım" dediği ve gölünde her gece kadınların balık tuttuklarından bahsettiği Ohri'de ve diğer yerlerde.

Kâfile dönerken Cuma'yı Üsküb'te Mustafa Paşa camiinde kıldı. Emin Işık Hoca nefis tilâvetiyle Kur'an okudu önce, Hatipoğlu topluluğunun kasidehanı Bilal Demiryürek de hem güzel hem gür sesiyle ezan; Akif Özışen de kâmet getirince iş tamam oldu, Mustafa Paşa'nın rûhuna değdi. Yaşanan havayı namazdan sonra bir Arnavut dile getirdi: "Abe more bu Türkler suuper be! "

OSMANLI'NIN AVRUPA'YI TANIMASINDA SEYAHATNÂMELERİN ROLÜ

Dr. Bâki ASİLTÜRK(*)

XV. yüzyıldan itibaren zaman zaman çeşitli temaslarda bulunduğumuz Avrupa'nın kültür ve medeniyeti, bu medeniyet dâiresine girdiğimiz dönemden itibaren çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Bilhassa Tanzîmat'tan sonra -başta Fransızca olmak üzere- Avrupa dillerinden yapılan çeviriler, Avrupa ülkelerini tanıtan kaynak kitaplar, gazete yazıları... kıtayı meydana getiren ülkeleri daha yakından tanımak bakımından gerçekten de etkili olmuştur.

Tanzimat'ın hemen öncesinde ve sonrasında Avrupa'nın birinci elden kaynaklarla, nispeten dolaysız bir şekilde tanınmasında sefâretnâmelerin ve seyahatnâmelerin hiç de küçümsenmeyecek bir rolü olmuştur. Hattâ tereddütsüz olarak denebilir ki; Avrupa'nın tanınması önemli ölçüde, öncelikle sefirlerin raporları ve seyyahların gezi hâtıraları sâyesinde gerçekleşmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa ülkeleri arasındaki ikili ilişkilerin savaş meydanları dışında da iyice yoğunlaştığı Tanzîmat döneminde karşılıklı gönderilen elçiler, kimi zaman bir kitap hacmine ulaşan raporlarıyla *tanıymayı* doğrudan gerçekleştiriyorlardı. Yine aynı dönemde ve sonrasında karşılıklı olarak gidip gelen seyyahların yazdığı çok sayıdaki seyahatnâme, bu tanışmanın sınırlarını ve boyutlarını daha da genişletmekteydi. Bu bakımdan, ayrı ayrı Avrupa ülke ve milletlerinin, bir bütün olarak Avrupa kültür ve medeniyetinin Osmanlı ülkesinde tanınmasında seyahatnâmeler önemli bir fonksiyona sâhiptir.

Tanzîmat öncesi dönemde yurt dışı seyahatlerin daha çok Afrika ve Asya ülkeleriyle, Balkanlara yapıldığı dikkati çeker. Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşmanın devlet ve siyâset gündemine girmesinden sonra

(*) Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğr. Gör.

seyahatlerin yönü de belirgin olarak değişmiştir. Gerçi bu dönemde de Afrika'ya, Asya içlerine giderek oralarda gördüklerini anlatanlar yok değildir. Ancak, XIX. yüzyılda Osmanlı seyyahlarının Avrupa yönüne âdetâ bir "seyahat kervanı" oluşturdukları görülür. Bu seyyahların amacı Avrupa'yı tanımak ve canlı gözlemlere dayanarak Osmanlı kamuoyuna tanıtmaktır. Bütün olarak bakıldığında bu seyahatlerin sayısının, bir medeniyeti bütün yönleriyle tanımak bakımından yeterli olup olmadığı belki tartışılabilir; fakat oran ne olursa olsun Türk seyyahların Avrupa'nın tanınması ve tanıtılması yönündeki çabaları küçümsenemez.

Bugüne kadar Osmanlı'nın Batılılaşma târihi ve modernleşme hareketleri üzerinde araştırma yapıp bu konuda fikir ileri sürenlerin Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin *Fransa Sefâretnâmesi*⁽¹⁾ ile Sâdık Rifat Paşa ve Mustafa Sâmî Efendi'nin Avrupa hakkındaki risâleleri⁽²⁾ gibi birkaç öncü kaynağı temel aldıkları bilinmektedir. Fakat dikkat edilirse bunlar Osmanlı'ya, büyük ölçüde Fransa merkezli bir Avrupa'yı tanıtır.

Modernleşme hareketlerinin başlangıç aşamasında Osmanlı için öncelikle elbette Fransa vardı; fakat Avrupa, Fransa'dan ibâret olmayıp bir bütündür ve sonraki seyahat eserleri Avrupa'nın bu bütünlüğünü ortaya koymuştur. Osmanlı'nın, modernleşme dönemi çerçevesinde İngiltere'yi, Avusturya'yı, Almanya'yı, İskandinav ve Akdeniz ülkelerini geniş şekilde tanınması seyahatnâmeler sâyesinde olmuştur. Avrupa'nın birbirinden uzak köşelerdeki değişik memleketlerine seyahat eden Türk aydınları, gittikleri ülkeleri coğrafi bakımdan geniş diyebileceğimiz bir şekilde tanıtmakla kalmamışlar, aynı zamanda kendi memleketlerinde göremeyip buralarda gördüklerini de anlatmışlardır. Yazarların bakış açısı bulundukları ülkeye ve kendi hayat tecrübelerine göre değişiklik göstermektedir. Bâzıları gördüğü hemen her şeye hayran olurken, bâzıları daha temkinli, daha soğukkanlı bir yaklaşım göstermektedir.

Avrupa'nın tanınmaya başlandığı yıllarda, seyahatnâmeler arasında öncelikle Sâdık Rifat Paşa'nın *İtalya Seyahatnâmesi*'ni⁽³⁾, Mustafa Sâmî Efendi ile Sâdık Rifat Paşa'nın Avrupa hakkındaki risâlelerini, Mehmet Rauf'un *Seyahatnâme-i Avrupa*'sını⁽⁴⁾ ve *Seyahatnâme-i Londra*⁽⁵⁾ adlı eseri görmekteyiz. Bunlar içerisinde risâlelerin belli bir ağırlığı vardır.

(1) Yirmisekiz Çelebi Mehmet, *Fransa Sefâretnâmesi*, İstanbul. 1288

(2) a) Sâdık Rifat Paşa, *Avrupa'nın Ahvâline Dâir Risâle*, İst., 1290; b) Mustafa Sâmî Efendi, *Avrupa Risâlesi*, İstanbul, 1256.

(3) Sâdık Rifat Paşa, *İtalya Seyahatnâmesi*, İstanbul, 1290.

(4) Mehmet Rauf, *Seyahatnâme-i Avrupa*, İstanbul, 1851.

(5) *Seyahatnâme-i Londra*, İstanbul, 1269.

Çünkü her iki risâle de, yazarlarının uzun yıllar devam eden hâriciye görevlerinin ve Avrupa tecrübelerinin ürünüdür. Avrupa ile çeşitli bakımlardan mukayeselerin yapıldığı bu iki eser, sonraki seyyahlara da örnek olmuştur. Sâdık Rifat Paşa ile Mustafa Sâmî Efendi'nin üzerinde durdukları eğitim, ekonomi, halkın refâhı, adâlet, sanâyileşme ve şehirleşme gibi mes'eleler kendilerinden sonra kaleme alınan pek çok seyahat eserinin temelini teşkil etmiştir. Bunlar kadar derin fikirler ve *Seyahatnâme-i Londra* adlı eserde de Avrupa'nın çeşitli yönleriyle geniş olarak tanıtıldığı görülür; belki bu iki eserin işlevini bu açıdan değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Avrupa'yı en geniş şekilde anlatan seyyah, Ahmet Midhat Efendi'dir. Onun bin sayfadan fazla tutan eserinde⁽⁶⁾ Avrupa ile ilgili hemen her şeyi bulmak mümkündür. Avrupa'nın "terakkiyât-ı maddîyesini" takdir etmekle berâber Kuzeyliler dışında Avrupa halklarının bir "tedenniyât-ı mânevîye" içinde bulunduğunu ileri süren Ahmet Midhat bu yönüyle dikkat çeker. Maddî unsurlara bakarken bir medeniyetçi, mânevî öğeleri değerlendirirken ise bir ahlâkçı gibi hareket eden yazar, medeniyeti oluşturan unsurların Avrupa'dan tereddütsüz alınması taraftârıdır. Fakat bu yapılırken Osmanlı'nın kendi gelenek ve görenekleri, ahlâk anlayışı, yaşama biçimi en küçük bir zarar görmemelidir. Ahmet Midhat gibi, Avrupa medeniyetine bilhassa insana tenkitçi tavırla yaklaşan seyyahlardan biri de Asmaî'dir⁽⁷⁾. Ahmet Midhat'tan iki yıl sonra Avrupa seyahatine çıkan ve onun uğramadığı bir ülkeye, İngiltere'ye giden Asmaî'nin İngilizler hakkında genellikle olumsuz ifâdeler kullandığı görülür. Ahmet Midhat'ın Fransızları ahlâk bakımından düşük bulması gibi o da İngilizleri kendini beğenmiş, samîmiyetsiz, İslam düşmanı kişiler olarak değerlendiren. Londra hakkındaki düşüncelerini belirtirken de hayranlıktan ziyâde, sınırları daraltılmış bir takdir hissiyle hareket eder.

Ahmet İhsan ise Ahmet Midhat'ın seyahat eseri kadar olmasa da hayli hacimli seyahatnâmesinde Avrupa'da "gördüklerini" anlatırken mes'elelere büyük ölçüde tarafsızlıkla bakar⁽⁸⁾. Avrupa milletlerinin ahlâkının ve yaşam biçiminin Avrupa medeniyetinin bir parçası olduğunun, dahası Avrupa'da her şeyin bir bütünlük içerisinde bulunduğunun bilincindedir. Bu nedenle, Fransızların veya başka Avrupa milletlerinin düşük ahlâklı olduğunu iddia edenlere karşı çıkar; her toplumu kendi değerleri içerisinde görmek gerektiği fikrindedir. Maddî medeniyete ve tek-

(6) Ahmet Midhat, Avrupa'da bir Cevlan, İstanbul, 1308.

(7) Asmaî, Seyahat-ı Asmaî, İstanbul, 1308.

(8) Ahmet İhsan, Avrupa'da Ne Gördüm? İstanbul, 1307.

nolojiye bakışıyla halkın ahlâkına bakışı arasında pek fark yoktur; ikisin bir bütün olarak ele alır. Ahmet Midhat ile Asmaî arasında kurulan paralellik, Ahmet İhsan ile Fağfûrîzâde arasında aynı şekilde kurulabilir. Adâlet, medeniyet, eğitim... hususlarında zaman zaman mukâyeseli değerlendirmeler yapan Fağfûrîzâde Avrupa medeniyetini bir bütün şeklinde yorumlar⁽⁹⁾. İleri sürdüğü fikirlerden, yaptığı tekliflerden mes'eleleri çok boyutlu olarak düşünebildiği ve gördüklerine geniş bir açıdan bakabildiği anlaşılmaktadır.

Jöntürklerinin XIX. yüzyıl sonlarında Avrupa'ya giden temsilcilerinden olan Şerefeddin Mağmûmî; İngiltere, İtalya, Belçika, Almanya gibi ülkelerde gördüklerini anlatırken hemen her konuda İstanbul ve Mısır ile Avrupa şehirleri arasında karşılaştırmalar yapar.⁽¹⁰⁾ Bilhassa şehir düzenlemesi problemlerine temas eden Mağmûmî, İstanbul ve Mısır'da da Avrupa şehirlerindeki gibi yeni düzenlemeler yapılabileceğini savunur. Mağmûmî'nin Avrupa karşısındaki tavrının dikkat çekici özelliği nüfus, yeni şehirleşme, binâların ülkeler ve şehir halkı için taşıdığı anlam, toplumdaki halk tabakaları gibi konulara ağırlık vermiş ve bunu yaparken kurumların önemine özellikle dikkat çekmiş olmasıdır.

XX. yüzyıla yaklaşıldığında ve bu zaman diliminin ilk yıllarına gelindiğinde "Avrupa" sözünün yarattığı bütün olumlu çağrışımlar Osmanlı için sâdece "Almanya" demektir sanki. Ahmet Midhat ve Ahmet İhsan'ın seyahatnâmelerinde müzeleriyle, bâzı devlet kurumlarıyla, şehir görüntüleriyle tanıtılan Almanya; Celal Nûri⁽¹¹⁾, Hâlit Ziya, Mehmet Âkif⁽¹²⁾, Mehmet Celâl⁽¹³⁾, Cenap Şahâbettin gibi yazarlar tarafından daha geniş olarak ele alınmıştır. Almanya artık Avrupa seyahati güzergâhlarında bir geçiş noktası olmaktan çıkıp asıl merkez durumuna gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya arasında, savaş müttefiki olma-ya kadar ilerleyen yakınlık Türk seyyahlarının bu ülkeye yönelmelerine zemin hazırlamıştır. Yukarıda adlarını sıraladığım beş yazarın hepsinin de seyahat yılları 1910'lardır. Celal Nûrî dışındakilerin seyahatleri ise I. Dünya Savaşı'nın sürdüğü zamanlara rastlar. Bunlar içerisinde Almanya'yı en geniş olarak tanıtan Hâlit Ziya'dır. Gezisinin gözlem ve tecrübelerini Almanya Mektupları'nda, sonuçlarını ise Alman Hayâtı'nda⁽¹⁴⁾ or-

(9) Fağfûrîzâde Hüseyin Nesîmî, *Seyahat*, Hanyâ, 1320.

(10) Şerefeddin Mağmûmî, *Seyahat Hâtıraları II.*, Mısır'l-Kâhire, 1326; *Seyahat Hâtıraları III.* Mısır'l Kahire, 1330-1333

(11) Celal Nûri, *Şimal Hâtıraları*, İstanbul, 1330; *Kutup Musâhabeleri*, İstanbul, 1331.

(12) Mehmet Âkif, *"Berlin Hâtıraları"*, 1915.

(13) Mehmet Celâl, *Almanya'daki İhtisâsâtım*, İstanbul, 1917.

(14) Hâlit Ziya, *Almanya Mektupları*, 1915; *Alman Hayâtı*, 1916.

taya koyan yazar, "müttefikimiz" hakkında dâima olumlu konuşur. Hâlit Ziya ilk Avrupa seyahatini 1889'da yapmış ve henüz çok genç olduğu bu târihte Avrupa'da gördükleri karşısında büyük hayret ve hayranlık duymaktan kendini alamamıştır. Yazarın aynı hayran bakışı, 1915'teki seyahatinde bu kez Almanya karşısında tespit edilir. Almanya'nın insanıyla, idâresiyle, kurumlarıyla oluşturduğu medeniyet, gösterdiği ilerleme; Batı medeniyetinin getirdiği bütün yenilikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bilhassa eğitim kurumlarının önemi üzerinde duran Hâlit Ziya'ya göre Avrupa medeniyeti demek Almanya demektir. Celal Nûri'de başlayan, Hâlit Ziya'da devam eden bu taraflı bakış, Cenap Şahâbetin'de de görülür(15). Cenap'ın da eğitim kurumlarına ve buna bağlı olarak maarif mes'elesine geniş yer verdiği, Almanya'nın maarif sisteminin tahlilini yapmaya çalıştığı tespit edilir. Dost ve müttefik bir ülkede bulunmanın psikolojisiyle hareket eden şâir Almanya'nın "eğitim-ordu-sanâyi-ekonomi" gibi dört temel üzerinde sürekli olarak yükseldiği fikrindedir.

Seyahat eserleri Avrupa ülkelerinin coğrafyasını, kurumlarını, kültür ve medeniyetini, insanının sâdece birer ayna gibi yansıtmakla kalmamıştır. Buna karşılık seyahat eserlerinin, toplumun hayatında çok büyük değişikliklere yol açtığı da söylenemez; fakat bu eserler aracılığıyla Osmanlı ülkesine taşınan Avrupa kültürünün, Avrupa'daki hayat şekillerinin etkileri de -büyük ölçüde taklit seviyesinde- kendini göstermekte gecikmemiştir. XVIII. yüzyılda Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin sefâret seyahati sonrasında Fransa'da *turquerie* modası alıp yürümüştü. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda İstanbul ve Mısır'ın kibar âlemlerinde, etkileniş şekli bakımından buna benzeyen fakat özünde bunun tam zıttı bir hayat tarzı olan Avrupalılır, daha doğrusu *Avrupalı gibilik*, *alafrangalık* modası başlamıştır. Bütün bir Lâle Devri zevkte ve günlük hayat biçiminde alafrangalığın doruğa çıktığı bir dönem olarak târihteki yerini almıştır.

Bu dönemde Avrupa insanının hayat şeklinin, giyim tarzının, eğlence şekillerinin, dekorasyon zevkinin taklîdi gibi biçimci etkilenmelerin yanı sıra gerek eğitim alanında gerekse teknik alanda bâzı yenilikler olduğu da dikkatten kaçmamalıdır. Bunların en önemlisi hiç şüphesiz, Yirmisekiz Çelebi'nin seyahatinin sonuçlarından biri olan matbaanın dâimî faaliyet yapacak şekilde açılmasıdır. İlk ciddi botanik ve hayvanat bahçesi gibi düzenlemeleri gibi müzecilik fikirlerinin de seyahatnâmelerde dile getirilmiş olması bir başka önemli noktadır.

(15) Cenap Şahâbetin, *Avrupa Mektupları*, İstanbul, 1335.

San'at alanındaki etkilenmeler ise bilhassa mîmârî ve resimde kendi ni göstermiştir. İstanbul'da yapılan yeni binâlarda, bilhassa saray, köşk ve yalılarda dönemin Batı *éclectique* mîmârisinin tesirleri açıktır. Seyahatnâmelere geniş olarak yansıyan Avrupa resim san'atının iyice tanınmasından sonra Türk resminde de bir Avrupalılaşma temâyülü görülmeye başlanmıştır. Ayrıca seyyahların, Avrupa'dan seyahat izlenimlerinin yanı sıra başka kaynaklarla da döndükleri ve eserlerini bunlarla besledikleri bilinmektedir. Avrupa'yı bir kültür ve medeniyet merkezi olarak gören bâzı seyyahların resimler, broşürler, planlar, seyahat kılavuzları, mecmualar, kitaplar, klişeler, kataloglar, albümler vb. dokümanlarla memlekete döndükleri kendi ifâdelerinden anlaşılmaktadır. Daha erken zamanlarda Yirmisekiz Çelebi'nin Paris'ten birtakım saray ve bahçe planları, krokiler getirdiği de mâlumdur. Buna karşılık esas etki seyahat izlenimlerine, canlı gözlemlerin sonuçlarına âittir. Osmanlı ülkesindeki bu gelişmeler elbette, bütünüyle seyahatnâmelere bağlı olarak görülmüş değildir; fakat seyahatnâmelerin en azından belli bir çevrede etkili olduğunu, değişikliklerde ve yeniliklerde rol oynadığını kabul etmek gerekir.

XIX. yüzyıl, Avrupa'da şehircilikten san'ata, sanâyi ve ticâretten eğitime, bilim ve teknolojiye bürokrasiye hemen bütün alanlarda yeniliklerin, köklü değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Osmanlı için "imparatorluğun en uzun yüzyılı" olan bu dönemde Avrupa her alanda dev adımlarıyla ilerlemekte, Mustafa Sâmî Efendi'nin deyişiyle hızlı haberleşme sâyesinde "yüz saatlik bir mesâfeyi bir saate indirmekte"dir. Bu ilerleme duraklamaksızın XX. yüzyılda da devam etmiş olup günümüzde de aralıksız bir şekilde sürmektedir.

Avrupa'ya giden Osmanlı seyyahları kendilerine enterasan gelen, okuyanların da ilgisini çekeceğini düşündükleri hemen her şeyi seyahat eserlerine -tâbir câizse- "boca etmişler"dir. Kendileri için yeni bir dünyâ olan bu coğrafyayı en ince ayrıntısına kadar tanıtmaya çalışmışlardır. Bunu yapmaktaki amaçları büyük ölçüde, "faydalı olmak", okuyanların istifâde etmesini sağlamaktır. Bu amaçla eserlerini meydana getirirlerken içlerinde Ahmet Midhat gibi Avrupa'ya eleştirel gözle bakanlar da vardır. Ebuzziya Tefik gibi büsbütün hayran olanlar da. Mânevî ve ahlâkî mes'elelerde tereddüt gösterebilirler bile şehircilik, eğitim, san'at, çalışma gibi alanlarda Avrupa'nın üstünlüğü bütün seyyahlar tarafından mutlak bir doğru olarak kabul edilmiştir. Buna karşılık seyyahların büyük kısmı Osmanlı insanının ahlâk anlayışının Avrupalıların ahlâk anlayışından daha "insana yakışır" olduğunu söylemektedir.

Seyyahların Avrupa'da modern şehircilik çalışmalarına, bu alandaki

yeni düzenlemelere öncelikle dikkat ettikleri görülmektedir. Özellikle Paris, Londra, Viyana gibi XIX. yüzyılın önemli başkentlerinde yapılan şehir planlamaları, açılan yollar ve meydanlar uzun tasvirlerle seyahatnâmelere aksettirilmiştir. Bilim tekniğın gösterge sâhalarından olan sanâyi sergileri, botanik bahçeleri, yine bu alandaki çalışmaların sonucu olarak ortaya çıkan yeni ulaşım araçları, iletişim vâsıtalrı, büyük fabrikalar ve iş yerleri seyyahların ilgi gösterdiği başlıca unsurlar olmuştur. Eğitimin uygulama alanları olarak okullar ve "teşrihhânele", san'at eserlerinin bir arada görülebildiği güzel san'at galerileri seyyahların eserlerine yansımıştır.

Tiyatrolar ve opera salonları hem bu sahne san'atlarının aktif olarak takip edildiği birer kurum hem de mîmârî özellikleriyle hayranlık uyandıran yapılar şeklinde ele alınmıştır. Seyyahlar kiliselerde dinden ziyâde mîmârî özelliklere ve güzel san'at eserlerine, saray ve şatolarda târihe, san'ata ve mîmârîye dikkat çekerler. Kültür ve medeniyetin bütün unsurlarına sâhip çıkıldığını, bunların titizlikle korunduğunu, târihe büyük saygı duyulduğunu ise müzelerde, anıtlarda ve târihî yapılarda görmüşlerdir.

Avrupa medeniyetinin hızla gelişmesinde "buhar", "matbuat" ve "hürriyet" in büyük etkisi olduğu fikri hemen bütün seyyahlar tarafından doğru veya dolaylı olarak ifâde edilmiştir. Bunun hemen ardından medeniyetin büyük ölçüde insana bağılı olduğu düşüncesi ileri sürülür. Avrupa ülkelerinde insana verilen değer, insanın önemi, seyyahların üzerinde durdukları temel mes'elelerdendir. İnsanların azimli çalışması sâyesinde ülkeler kalkınmakta, medeniyet ilerlemektedir. Avrupalılar'ın her işi azim ve gayretle yaptıkları, her işte başarılı oldukları ve olacakları düşüncesi seyyahlar arasında genel bir kabul olarak yerleşmiştir. Başlangıçta Sâdık Rifat Paşa ve Mustafa Sâmi Efendi gibi devlet adamı-seyyahlar tarafından dile getirilen bu fikirler daha sonra Ahmet Midhat Efendi, Ahmet İhsan, Şerefeddin Mağmûmî, Selim Sırrı, Hâlit Ziya... gibi yazarlar tarafından da ısrarla tekrar edilmiştir.

Geceli-gündüzlü çalışan Avrupa insanının kanun ve kurallara uymadaki titizliği, çalışmaya olduğu kadar eğlenceye de zaman ayırması seyyahların dikkatini çeken başlıca noktalardandır. İnsanların bu düzenliliğine, devletin kanunlarıyla toplumun kurallarına uymadaki hassâsiyetine paralel olarak yöneticiler de halkın hayâtını kolaylaştırmak, onlara daha iyi hizmet edebilmek için büyük çaba sarf ederler. Adâlet, eğitim, "terbiye-i millîye" "hukuk, san'at, siyâset, teknoloji... kısacası her şey insanın hizmetindedir. Ulaşılan başarıda insanı, kadın ve erkek olarak ikiye ayır-

mayan bir zihniyete sâhip olmanın da payı büyüktür. Eğitimde, eğlence, çalışmada, mahkemede, hayâtın her alanında kadınla erkek bir aradadır; kadınla erkeklerin hak ve ödevlerinde eşitlik vardır. Önemli olan kadının veya erkek değil, toplumun tamâmıdır. Buna karşılık bâzı özel durumlarda kadına ayrıcalık tanınır; erkekler kadınlara dâima nâzik muamele ederler, salonlarda, toplantılarda onlara yardımcı olurlar.

Avrupa'da kurumlar bir bütünü parçaları gibidir; her şey birbirini tamamlamak için âdeta el ele vermiştir. Bilim ile tarım-sanâyi-ticâret, eğlence ile san'at, eğitim ile teknoloji, şehirleşme ile *écologie*, birbiriyle pek ilgisi yokmuş gibi görünen ekonomi ile adâlet "saat çarkı gibi işleyen" düzende hep bir bütünlük gösterir. "Kurumlaşma" fikri Avrupa ülkelerinin hepsinde bütünlüğü sağlayıcı bir etken olarak görülür. Ülkelere zenginleşme sebeplerinin kökenlerine inen bâzı seyyahlar, sömürgecilik mes'elesine de temas ederler ve bâzı suçlayıcı ifâdeler kullanırlar; fakat sonuçta Avrupalıları, medeniyeti bir noktada toplayıp ilerlettikleri için takdir ettikleri görülür. Bunun yanı sıra, "medeniyeti koruma" düşüncesiyle Fransa, İngiltere, Almanya gibi büyük Avrupa ülkeleri düzenli ve güçlü ordulara sâhip olmanın gerekliliğinin bilincindedir. Bu alandaki çalışmalar ve yenilikler de seyahatnâmelere yansımıştır zaman zaman.

Genel olarak bakıldığında, seyyahların öncelikle hayret ve hayranlık duygularıyla Avrupa'yı dolaştıklarını söylemek mümkündür; ölerinde birderbire açılan böyle bir dünyâ karşısında farklı düşünceleri, sanırım, zâten zordur. Bununla birlikte seyyahlar, mes'elelerin özüne inmeyi de bilmişlerdir. Avrupa müesseselerini mukâyeselere başvurmaları, memleket için yeni ve yapıcı tekliflerde bulunmaları, Avrupa halklarıyla Osmanlı insanını çeşitli bakımlardan karşılaştırmaları, ülkeler arasında kıyaslamalar yapmaları bunun delîlidir.

Avrupa, Türk seyyahlarca sâdece renkli ve canlı bir tablo gibi seyredilmemiş; bu tablonun nasıl meydana getirildiği üzerinde seyyahlar tarafından değerlendirmeler de yapılmıştır. Farklı bir dünyâyı baktıklarının bilincinde olan seyyahlar, bu farklılığı yaratan sebeplere temas ederken üstün bir medeniyetin dışında kalmanın, doğrudan onun içinde yer almanın hüznünü yaşamışlardır. Ancak, onların yaptığı sâdece hüznü duymak değildir. Özellikle Mustafa Sâmî Efendi, Sâdık Rifat Paşa, Ahmet Midhat Efendi, Fağfûrizâde Hüseyin Nesîmî, Ahmet İhsan, Şerefeddin Mağmûmî gibi yazarların seyahatnâmelerinde çeşitli konularda zaman zaman, "program" mâhiyetinde tekliflerde bulunduğu, yapıcı mukâyeselere yer verildiği görülür. Her ne kadar taraflı bir bakış açısıyla hareket etmiş olsalar da Celâl Nûri, Hâlîl Ziya ve Cenap şahâbetin'in de aynı yapıcı teklifleri tekrarladığını belirtmek gerekir.

DÂVÛD-I KAYSERÎ'NİN FUSÛSU'L-HİKEM ŞERHİ MUKADDİMESİ(*)

Prof. Dr. Mustafa TAHRALI

Dâvûd-ı Kayserî'nin İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'ine yazdığı *Matlau Husûsi'l-Kilem fî Maânî Fusûsi'l-Hikem* adlı şerhin genel olarak giriş kısmı ve 10. faslı üzerinde, birkaç husûsa dikkat çekmek için kısaca durmak istiyorum.

Osmanlı Devleti'nin İznik'te tesis ettiği ilk medresenin (m. 1355) ilk müderrisi olan Dâvûd-ı Kayserî'nin (ö.751/1350) *Fusûsu'l-Hikem*'e şerh yazmış bir âlim olması, daha sonraki Osmanlı devirlerinin ilim ve irfan çizgisini, entellektüel karakterini belirleyici bir rol oynamıştır. Altı asır boyunca Osmanlı âlim ve ârifleri büyük ölçüde bu öğretim müessesesi-nin başlangıçtaki vasfını ufak dalgalanmalarla devam ettirdikleri gibi, İznik'teki bu ilk Osmanlı medresesini inşâ ettirip (1336) müderrisliğine Dâvûd-ı Kayserî'yi tâyin eden Sultan Orhan Gâzî gibi, sonraki Osmanlı sultanları da, İbn Arabî'nin mânevî şahsiyetine ve eserlerine saygı ve ilgiyi devam ettirmişler ve nihâyet Yavuz Sultan Selim, bilindiği gibi, Kâhire seferi dönüşünde Şam'da onun türbesini yaptırmış ve oraya bir tekke ve câmi inşâ ettirmiştir. Devrin şeyhülislâmı İbn Kemal de İbn Arabî'yi ve eserlerini öven bir fetvâ vermiştir. İznik'te 1335 yıllarında ilk talebelerini yetiştirmeye başlayan Dâvûd-ı Kayserî, denilebilir ki, aşağı yukarı iki yüz sene sonra yazılacak bu fetvânın fikrî ve ilmî malzemesini resmî öğretimin temellerine koymuş bulunuyordu.

İbn Kemâl'in fetvâsından sonra da Osmanlı âlim ve ârifleri yıkılış yıllarına kadar İbn Arabî'ye ve onun eserlerine ilgilerini devam ettirmiştir. Cumhûriyetin ilk yıllarında, 1938 yılında vefat eden *Fusûsu'l-Hikem* şârihi merhum Ahmet Avni Konuk ise, Selçuklular dönemi sonunda

(*) Bu yazı, Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenip 24-26 Ekim 1997 tarihinde Kayseri'de yapılan Uluslararası Dâvud el-Kayserî Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur.

Sadreddîn-i Konevî (ö.1274) ile başlayan bu ilim ve irfan âbidelerinin XX. asır başlarındaki temsilcisi olmuştur. Bunun için diyebiliriz ki, İznik'teki medreseye ilk müderris olarak Dâvûd-ı Kayserî'yi düşünen Sultan Orhan Gâzî ve devrinin ilimlerinin, bilhassa İbn Arabî ekolünün temsilcisi bir âlim olan Dâvûd-ı Kayserî'nin yedi asırlık Türk ilim ve irfânında müstesnâ bir rolü olmuştur.

XVI. asırdan itibaren, kuruluş ve yükseliş dönemlerindeki tasavvufî ve terkipçi (sentezci) vasfını din ilimleri sâhasında aynı yükseklikte devam ettiremeyen medreseler ve memleketin dört bucağına yayılmış tekeler arasında başlayan sürtüşmeler iki müessesenin de yaranıp yıpranması ve nihâyet bilindiği gibi târih sahnesinden şeklen çekilmesiyle neticelenmiştir.

İşte böyle bir açıdan bakıldığı vakit tasavvuf, kelâm ve felsefe ile birlikte diğer şer'î ilimleri şahsında meczeden Dâvûd-ı Kayserî'nin en mühim eseri olan *Fusus* şerhi ve mukaddimesi ve diğer eserlerindeki bütün fikir ve görüşlerinin dikkatle ele alınması ve incelenmesi toplumumuz için yararlı olacaktır. Büyük bir emek ve mesâî isteyen böyle bir çalışmanın günümüz din ilimlerine, din anlayışına, tasavvuf ve irfan hayâtına çok önemli katkılarda bulunacağına inanıyoruz.

Bilindiği gibi İbn Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* adlı tasavvufî eseri İslâm âleminde en çok şerhedilen, hakkında en çok lehte ve aleyhte görüşler ileri sürülen bir eserdir. Dâvûd-ı Kayserî, İbn Arabî'nin talebesi Sadreddîn-i Konevî'nin talebelerinin talebesi olarak, o da hocaları gibi, *Fusûsu'l-Hikem*'in iyi anlaşılabilmesi için bu eserini ve mukaddimesini yazmıştır. Hocaları Konevî ve Kâşânî'nin şerhlerine nisbetle, onun eserinde sâdece tekke ehlinin istifâdesi düşünülmemiş, medrese ehlinin de yararlanabileceği bir üslûp tercih edilmiştir diyebiliriz. Bu karakter *Fusus* şerhinin "Mukaddîmat" başlıklı mukaddimesinde göze çarpmaktadır. İbn Arabî'nin yüksek seviyedeki havas ve seçkin mutasavvıflara mahsus olarak dile getirdiği bâzı bilgiler, bu mukaddimede, medresede öğretim gören veya görmüş felsefî ve kelâmî bilgilere âşinâ kimselere okutulabilecek bir tasnif ve üslûp içinde ortaya konulmuş gibidir. Sadreddîn-i Konevî'nin başını çektiğini söyleyebileceğimiz bu üslûp, Osmanlı ilim ve irfânında, Abbâsîler döneminde ayrı ayrı şâhikalarını yetiştiren tasavvuf, kelâm ve felsefe cereyanlarının yeni bir irfânî terkip (sentez) içinde sunulması demektir. Osmanlılar döneminde, Abbâsîler'de olduğu gibi sırf kelâmcı veya sırf filozof denilecek büyük isimlerin bulunmamasını, bu düşünce akımlarının bu yeni sentez içinde birleşmiş ve bu nevi tasavvuf

alanında zirve şahsiyetler yetişmiş olmasıyla açıklayabiliriz. Terkipçi (sentezci) diyebileceğimiz bu ekol içinde Sadreddîn-i Konevî'den îtibâren pek çok âlim-mutasavvıf yetişmiştir. Onun için Osmanlılar döneminin düşünce târihi üzerinde çalışacak olanların bu terkipçi ekolün fikir ve mâneviyat dokusunu iyi bilmesi gerekecektir. Bu ekolün fikrî yapısının temel ve özünde tasavvufun bulunduğu, hiç unutulmamalıdır. Zîra bu akım nazarî, naklî ve dînî birkaç şeyi biraraya getiren "eklektik" bir düşünce ve irfan değildir. Bu ilmi, Eski Yunan felsefesinin İslâm filozofları tarafından canlandırılmış olan akılcı yapısı ile İslâm felsefesinin ve Kur'ânî nasları akıl ile yorumlayan Kelâmî düşüncenin ortaya koyduğu bilgileri tasavvuf ehlinin keşf, ilham, müşâhede vb. yollarla tahkik etmeleri netîcesinde ortaya çıkardıkları bir "ilmü'l-hakâyık" (hakikatler ilmi), mânevî gerçekler ilmi, olarak görmek isâbetli olacaktır. Bu sentezin zirvedeki sâhibi Hicrî VII. asır, Mîlâdî XIII. başında, 638/1240 ta vefat eden "Şeyhü'l-Ekber" denilen, *el-Fütûhât el-Mekkiyye*, ve *Fusûsu'l-Hikem* müellifi Muhyiddin İbnü'l-Arabî isimli büyük mutasavvıftır. İlk kurucusu gibi, bu tasavvufî ekolün büyük şahsiyetleri ve müellifleri de mutasavvıftır.

Bu umûmî ifâdelerden sonra Dâvûd-ı Kayserî'nin *Fusus* şerhi mukaddimesine dönerek birkaç noktaya temas etmek istiyoruz. Bu mukaddime, *Fusûsu'l-Hikem*'i anlamak için faydalı olduğu gibi, genel olarak "metafizik" (mâ-ba' dü't-tabîa) veya "ilmü'l-hakâyık" denilen yüksek ilme giriş mâhiyetinde bir eser olarak da telakkî edilebilir. Bu mukaddimenin ayrı bir risâle gibi *Fusûs* şerhi dışında da nüshalarının bulunmasının risâlenin bu vasfından ileri geldiğini söyleyebiliriz.

On iki fasıl olarak kaleme aldığı bu mukaddimenin başlangıcında "bu nevi ilimden, ancak bâtını fehm ile tenevvür eden" , "aklın Azîz ve Hakîm olan Allâh'ın sırlarının idrâki konusunda kusur ve noksânını bilen" ve "bütün ilim sâhiplerinin fevkinde Alîm olan Hakk'ın bulunduğuna îman eden kimselerin (s.28) istifâde edebileceğini söyler. "Ehlullah (Allâh'a en yakın olan velîler) bu mânâları (mânevî bilgileri) zan ve tahmin ile değil keşf ve yakîn ile buldular" diyerek eserinde serdettiği nihâî bilgilerin kaynağının kim ve neler olduğunu belirtir. Bu ve benzeri ifâdelerden, eserdeki bilgi ve görüşlerin sırf aklî ve felsefî bilgi ve görüşler olarak nitelenmemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Risâlenin fasıllarının başlıkları şöyledir:

I. Fasıl: Vücut hakkındadır ki, o da Hak'tır. (s. 29-40)

II. Fasıl: Hak Teâlâ'nın sıfat ve isimleri (s. 40-47)

- III. Fasil: A'yân-ı sâbite ve bâzı mezâhir-i esmâiyye (s. 47-54)
 IV. Fasil: Ehlul-lâhın anlayışına göre cevher ve araz (s. 54-61)
 V. Fasil: Küllî âlemler ve hazarât-ı hamse (s. 61-65)
 VI. Fasil: Misal âlemi ile ilgili bâzı şeyler (s. 65-70)
 VII. Fasil: İcmâlî olarak keşfin mertebeleri ve çeşitleri (s. 70-75)
 VIII. Fasil: Âlemin hakikat-i insâniyye sûretinde olduğu (s. 75-77)
 IX. Fasil: Hakikat-i Muhammediyyeye halife oluş, kutbu'l-aktâb (s. 77-80)
 X. Fasil: Rûh-ı a'zam ve âlem-i insânîdeki mertebeleri ve isimleri (s. 81-82)
 XI. Fasil: Büyük kıyâmette rûhun ve mazharlarının Allah Teâlâ'ya avdeti (s. 83-85)
 XII. Fasil: Nübüvvet, risâlet ve velâyet (s. 85-88)
 Hark-ı âdet ve kerâmet hakkında yarım sayfalık (s. 88) bir "Tetimme" ile risâle son bulur.

Bu fasıllar içinde yeri geldikçe ve alt başlıklar altında keşf, ilham, müşâhede vb. tasavvuf ehlinin bilgi vâsıtası olarak kabul ettikleri idrak çeşitlerinden bahsedilmektedir. Mukaddimede ele alınan bu konu ve görüşlerin, altı asır sonra Ahmet Avni Konuk Bey tarafından *Fusûsu'l-Hikem Şerhi* ve Mukaddimesinde hemen hemen aynen tekrar edildiğini görüyoruz. Merhum Ahmet Avni Bey'in diğer şerhlerle birlikte Dâvûd-ı Kayserî'nin *Fusûs* şerhinden de istifade ettiğini biliyoruz.

Dâvûd-ı Kayserî mukaddimesinde İbn Arabî'nin *İnşâü'd-Devâir*, *Fusûsu'l-Hikem* ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı üç eserini zikretmektedir. Ele aldığı konular İbn Arabî'nin bu ve diğer eserlerinde kapalı veya mücmel bir ifâde içinde zikrettiği görüşlerini doğru anlamak veya bu eserlerde dağınık bir halde bulunan fikirlerini okuyucuya derli toplu bir halde sunmak gâyesiyle işlenmiştir. İslâmî ilimlerin iki temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet'e hemen her konuda baş vurulduğu bir veya birkaç âyet ve hadîsin zikredildiği hemen göze çarpar. Bu hadîs-i şerifler arasında bâzılarının bilinen meşhur hadis kitapları içinde mevcut olmaması okuyucu için bir güçlük gibi görünüyorsa da, bu nevi hadislerin asırlar öncesinden beri tasavvuf çevrelerinde bilindiği, söylenildiği ve benimsendiği göz önünde bulundurulursa, özellikle Dâvûd-ı Kayserî'ye bu konuda târizde bulunmak söz konusu olamaz. Zâten Dâvûd-ı Kayserî ve diğer mutasavvıflar da zikrettikleri bu nevi hadislerin meşhur ve müteber hadis kitaplarında mevcut olmadığını bilmektedirler. Bu neviden olan hadisler asırlardır şifâhî öğretim ile üstaddan talebeye nakledilen, "doğruluğu keşfen sâbittir" denilen ve böylece kabullenilen hadislerdir. Bunlar "metafizik" konular ile alâkalı olduğu için, bu mevzûlarla il-

gilenen havas zümresi ve muhakkık âlimlerdir. Umum halkı yâni avâmı ilgilendirecek, onlara bir mükellefiyet getirecek veya onlardan bir mükellefiyeti kaldıracak "sözler" değildir. Dâvûd-ı Kayserî'nin *Resâil*'i içinde *Fusus Şerhi* mukaddimesini neşre hazırlayan arkadaşımız Prof. Dr. Mehmet Bayraktar, zâten bu neviden olan ve diğer hadislerin kaynaklarını dip notlarında kaydetmiştir.

Şimdi burada, birkaç örnekle gerek hadislerin ve gerekse âyet-i kerîmelerin metafizik konular içinde nasıl değerlendirildiğine ve yorumlandığına dikkat çekmek istiyoruz. Bilindiği gibi genellikle âyet ve hadisler lügat mânâsı ile anlaşılır. Fıkıh, kelâm, tefsir gibi ilim dallarında delil olarak kullanılan bâzı âyet ve hadislerden istilâhlar teşekkül edince, bu naslar ve benzerlerine mânâ verilirken, daha önceden teşekkül etmiş olan bu "teknik terim"ler de göz önünde bulundurularak yorumlanabilir. Bu ilim dallarındaki terimlere örnek olarak salât, zekât, nâsih, müteşâbih, muhkem, îman, cennet vb.

Aynı gelişmenin tasavvuf ilminde de meydana geldiğini sabır, tevekkül, şükür, mücâhede, râbıta, zikir, kurb, muhabbet, velâyet vb. birçok terimin teşekkül ettiğini, bunların büyük ekseriyetinin Kur'ân-ı Kerim'den, bir kısmının da hadislerden hareketle ortaya çıktığını görüyoruz.

İbn Arabî'de çarpıcı pek çok örneğini gördüğümüz bu yeni tasavvufî istilâhların kaynağı da yine daha çok Kur'ân-ı Kerim, sonra hadîs-i şeriflerdir. Dâvûd-ı Kayserî, kendisinden önce vaz'edilen bu terimleri mukaddimesinde, ilgili âyet ve hadisleri zikrederek tekrar eder veya bir terime bizzat kendisi bir âyet veya hadîsi delil olarak gösterir. Bu konuyu, "Rûh-ı a'zam ve insan âlemindeki mertebeleri ve isimleri beyânında olan onuncu fasıl"dan örnekendirerek kısaca ortaya koymak istiyoruz.

Dâvûd-ı Kayserî "küçük âlem" denilen insanda, ehlullâhın ve başkalarının vaz'ettikleri istilâhlara göre rûh-ı a'zâmın çeşitli zuhûrat ve mertebeleri îtibâriyle ayrı ayrı mazharları ve isimleri vardır" der ve bunları şöylece sayar: Sır, hafî, ruh, kalb, kelime, rû', fuâd, sadr, akıl ve nefis. Bu tasavvufî terimlerin kaynağının hangi âyet ve hadisler olduğunu birazdan tek tek zikredeceğiz. Yukarıda dediğimiz gibi, ilk nazarda bu âyetlerden anlaşılan lügavî mânâ olmakla berâber, tasavvuf ehli indinde, Dâvûd-ı Kayserî'nin bu risâlesinde birer terim olarak ele alınmıştır. Şöyle de söylemek mümkündür. Aşağıda zikredilecek âyetlerde ifâde edilen mânâları hâl olarak hakîkatıyla hakka'l-yakîn yaşayanlar, bu âyetlerde kasdedilen mânânın hakîkatine bizzat vâkıf olduklarından maksatlarını bu kelimeler ile anlatmışlar ve böylece bu kelimeler birer terim mânâsı kazanmıştır.

1. "O gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir" (Tâhâ, 20/7) diye tercüme edilen bu âyette "sır" kelimesi, rûh-ı a'zamın nurlarını ancak erbâb-ı kulûb ve ilm-billâhta râsîh olanlar *sırrı* idrâk ettiği" için kullanılmıştır. Cürcânî'nin *Ta'rîfâtı*na göre "sır, kalbe tevdi edilen bir latife olup müşâhede mahallidir."

Rûh-ı a'zamın insan varlığında bir tecellîsi ve bu tecellînin zuhur yeri olan "sır", "kalp sâhipleri ve ilm-billahta rûsûhu olan" kimselerde zâhir olan "rûh-ı a'zamın nurlarını idrâk eden" bir melekedir.

"Hafî" (ahfâ) denilmesi ise "onun hakîkatinin âriflere ve başkalarına gizli olmasındandır." Yâni "hafî" (ahfâ)nın ne olduğu ve hakîkatî âriflere de başkalarına da gizlidir, kimse bilemez.

2. "De ki: Ruh Rabbimin emrindedir" (İsrâ, 17/85) Onu ruh denilmesi bedenın efendisi ve hissî hayâtın sudur yeri ve bütün nefsânî kuvvetlere feyezân eden hayâtın kaynağı olması itibâriyledir.

Seyyid Şerif Cürcânî'nin ifâdesine göre "ruh muhabbet mahallidir"

3. "Şüphesiz ki bunda kalbi olan için bir öğüt (hatırlama) vardır." (Kaf, 50/37). "Kalb" denilmesi "Hakk'a yakın ve Hak'tan feyz alan yüzü ile, Mûcid'i olan Hak'tan aldığı feyzi istîfâdına göre kendisine yakın olan nefs-i hayvâniyyeye ifâza eden yüzü arasında tekallübü (değişmesi)nden dolayıdır.

Cürcânî kalbi "göğsün sol tarafında bulunan kozalak şeklindeki cismânî kalbe taalluku olan bir latife ve insanın hakîkatî" olarak târif eder. Ruh onun bâtını ve hayvânî nefis ise bineğidir. Kalp idrak edici, bilici, muhâtap (kendisine hitap edilen), mutâleb (kendisinden bir talepte bulunulan) ve muâteb (itâb olunan, azarlanan)dır. Yine Cürcânî'nin ifâdesine göre kalb mârifet mahallidir.

4. "Allah sana kendisi tarafından gelen bir kelimeyi tasdik edici (...) olarak Yahyâ'yı müjdeler." (Âl-i İmran, 3/39), Bu âyette Hz.Îsâ'nın "kelime" olarak adlandırılması, nasıl ki insanın telaffuz ettiği kelimeler insan nefesinde zâhir oluyorsa, Hz.Îsâ ve başka varlıkların nefes-i rahmânîde zuhur bulmasından dolayıdır.

Cürcânî "kelime" için "ehl-i Hak indinde onunla mâhiyetler ve a'yandan herbiri kinâye olunur" demektedir.

Bunlardan şunu anlıyoruz ki, her bir varlık Hakk'ın bir "kelime"si olup, o varlık için "Ol!" demiş ve o olmuştur. Her kelimenin nasıl bir anlamı varsa, Hakk'ın "Ol!" dediği kelime de varlıkların mâhiyeti ve hakîkatî âleminde kendine has bir mânânın sâhibi olarak sâbit olmuş, sonra da şehâdet âleminde var olmuştur.

gilenen havas zümresi ve muhakkık âlimlerdir. Umum halkı yâni avâmı ilgilendirecek, onlara bir mükellefiyet getirecek veya onlardan bir mükellefiyeti kaldıracak "sözler" değildir. Dâvûd-ı Kayserî'nin *Resâil*'i içinde *Fusus Şerhi* mukaddimesini neşre hazırlayan arkadaşımız Prof. Dr. Mehmet Bayraktar, zâten bu neviden olan ve diğer hadislerin kaynaklarını dip notlarında kaydetmiştir.

Şimdi burada, birkaç örnekle gerek hadislerin ve gerekse âyet-i kerîmelerin metafizik konular içinde nasıl değerlendirildiğine ve yorumlandığına dikkat çekmek istiyoruz. Bilindiği gibi genellikle âyet ve hadisler lügat mânâsı ile anlaşılır. Fıkıh, kelâm, tefsir gibi ilim dallarında delil olarak kullanılan bâzı âyet ve hadislerden ıstılâhlar teşekkül edince, bu naslar ve benzerlerine mânâ verilirken, daha önceden teşekkül etmiş olan bu "teknik terim"ler de göz önünde bulundurularak yorumlanabilir. Bu ilim dallarındaki terimlere örnek olarak salât, zekât, nâsih, müteşâbih, muhkem, îman, cennet vb.

Aynı gelişmenin tasavvuf ilminde de meydana geldiğini sabır, tevekkül, şükür, mücâhede, râbîta, zikir, kurb, muhabbet, velâyet vb. birçok terimin teşekkül ettiğini, bunların büyük ekseriyetinin Kur'ân-ı Kerim'den, bir kısmının da hadislerden hareketle ortaya çıktığını görüyoruz.

İbn Arabî'de çarpıcı pek çok örneğini gördüğümüz bu yeni tasavvufî ıstılâhların kaynağı da yine daha çok Kur'ân-ı Kerim, sonra hadîs-i şeriflerdir. Dâvûd-ı Kayserî, kendisinden önce vaz'edilen bu terimleri mukaddimesinde, ilgili âyet ve hadisleri zikrederek tekrar eder veya bir terime bizzat kendisi bir âyet veya hadîsi delil olarak gösterir. Bu konuyu, "Rûh-ı a'zam ve insan âlemindeki mertebeleri ve isimleri beyânında olan onuncu fasıl"dan örnekendirerek kısaca ortaya koymak istiyoruz.

Dâvûd-ı Kayserî "küçük âlem" denilen insanda, ehlullâhın ve başkalarının vaz'ettikleri ıstılâhlara göre rûh-ı a'zâmın çeşitli zuhûrat ve mertebeleri îtibâriyle ayrı ayrı mazharları ve isimleri vardır" der ve bunları şöylece sayar: Sır, hafî, ruh, kalb, kelime, rû', fuâd, sadr, akıl ve nefis. Bu tasavvufî terimlerin kaynağının hangi âyet ve hadisler olduğunu birazdan tek tek zikredeceğiz. Yukarıda dediğimiz gibi, ilk nazarda bu âyetlerden anlaşılan lügavî mânâ olmakla beraber, tasavvuf ehli indinde, Dâvûd-ı Kayserî'nin bu risâlesinde birer terim olarak ele alınmıştır. Şöyle de söylemek mümkündür. Aşağıda zikredilecek âyetlerde ifâde edilen mânâları hâl olarak hakîkatıyla hakka'l-yakîn yaşayanlar, bu âyetlerde kastedilen mânânın hakîkatine bizzat vâkıf olduklarından maksatlarını bu kelimeler ile anlatmışlar ve böylece bu kelimeler birer terim mânâsı kazanmıştır.

1. "O gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir" (Tâhâ, 20/7) diye tercüme edilen bu âyette "sır" kelimesi, rûh-ı a'zamın nurlarını ancak erbâb-ı kulûb ve ilm-billâhta râsîh olanlar *sırrı* idrâk ettiği" için kullanılmıştır. Cürcânî'nin *Ta'rîfâtı*na göre "sır, kalbe tevdi edilen bir latife olup müşâhede mahallidir."

Rûh-ı a'zamın insan varlığında bir tecellîsi ve bu tecellînin zuhur yeri olan "sır", "kalp sâhipleri ve ilm-billahta rûsûhu olan" kimselerde zâhir olan "rûh-ı a'zamın nurlarını idrâk eden" bir melekedir.

"Hafî" (ahfâ) denilmesi ise "onun hakîkatinin âriflere ve başkalarına gizli olmasındandır." Yâni "hafî" (ahfâ)nın ne olduğu ve hakîkatî âriflere de başkalarına da gizlidir, kimse bilemez.

2. "De ki: Ruh Rabbimin emrindedir" (İsrâ, 17/85) Onu ruh denilmesi bedenın efendisi ve hissî hayâtın sudur yeri ve bütün nefsânî kuvvetlere feyezân eden hayâtın kaynağı olması itibârıyledir.

Seyyid Şerif Cürcânî'nin ifâdesine göre "ruh muhabbet mahallidir"

3. "Şüphesiz ki bunda kalbi olan için bir öğüt (hatırlama) vardır." (Kaf, 50/37). "Kalb" denilmesi "Hakk'a yakın ve Hak'tan feyz alan yüzü ile, Mûcid'i olan Hak'tan aldığı feyzi istîdâdına göre kendisine yakın olan nefs-i hayvâniyyeye ifâza eden yüzü arasında tekallübü (değişmesi)nden dolaydır.

Cürcânî kalbi "göğsün sol tarafında bulunan kozalak şeklindeki cismânî kalbe taalluku olan bir latife ve insanın hakîkatî" olarak târif eder. Ruh onun bâtını ve hayvânî nefis ise bineğidir. Kalp idrak edici, bilici, muhâtap (kendisine hitap edilen), mutâleb (kendisinden bir talepte bulunulan) ve muâteb (itâb olunan, azarlanan)dır. Yine Cürcânî'nin ifâdesine göre kalb mârifet mahallidir.

4. "Allah sana kendisi tarafından gelen bir kelimeyi tasdik edici (...) olarak Yahyâ'yı müjdeler." (Âl-i İmran, 3/39), Bu âyette Hz.Îsâ'nın "kelime" olarak adlandırılması, nasıl ki insanın telaffuz ettiği kelimeler insan nefesinde zâhir oluyorsa, Hz.Îsâ ve başka varlıkların nefes-i rahmânîde zuhur bulmasından dolaydır.

Cürcânî "kelime" için "ehl-i Hak indinde onunla mâhiyetler ve a'yandan herbiri kinâye olunur" demektedir.

Bunlardan şunu anlıyoruz ki, her bir varlık Hakk'ın bir "kelime"si olup, o varlık için "Ol!" demiş ve o olmuştur. Her kelimenin nasıl bir anlamı varsa, Hakk'ın "Ol!" dediği kelime de varlıkların mâhiyeti ve hakîkatî âleminde kendine has bir mânânın sâhibi olarak sâbit olmuş, sonra da şehâdet âleminde var olmuştur.

5. "Gördüğünü fuâd (kalb) yalanlamadı." (Necm, 53/11) Bu âyette bir şeyi tasdik veya yalanlama gücüne sâhip olduğu anlaşılan bir meleke olan fuâd (kalb) "Mübdi'inden müteessir olduğu ve yaratıcısının tesîri altında bulunduğu için" bu isimle adlandırılmıştır. Çünkü "fe'd" te'sir etme ve cerh etme (yaralama) demektir.

6. "Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?" (İnşirâh, 94/1) âyetinde geçen "sadr" (göğüs) "rûh-ı a'zâmın bedene yakın olan yüzü, beden üzerine tasadduru yâni bedene göre baş tarafta bulunuşu ve onun nurlarının sudur yeri olmasından ötürü sadr diye isimlendirilmiştir."

7. "Rûhu'l-kudüs göğsüme (kalbime) üfledi ki, hiçbir nefis rızkını tamamlamadan ölmeyecektir." (Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C. 2, s. 231). Bu hadiste geçen rû' (göğüs veya kalb) Kahhar olan Mübdi'inin kahrından korkması sebebiyle böylece adlandırılmıştır. Korkunun zuhur ettiği yerin adı da "rû' " (göğüs veya kalb)tir. Ahmet Avni Konuk rû'u "kalbin tabiat âlemine dönük yüzü" olarak târif eder.

8. Akıl. Dâvûd-ı Kayserî "akıl" için bir âyet veya hadis zikretmemiştir. Zâten Kur'ân-ı Kerim'de akıl kelimesi fiil hâlinde geçer, masdar ve isim olarak hiç kullanılmamıştır. Rûh-ı a'zâmın zuhurlarından birine bir bakımdan akıl denilmesi "kendi zâtını ve kendisini husûsî bir taayyünle icât edeni akletmesi, idrak ettiği ve zabtettiği şeyi takyid etmesi ve zâtını tasavvur ettiği şeylere münhasır kılması dolayısıyledir.

9. "Ve nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki.." (Şems, 91/7) âyetindeki nefis tesmiyesi rûh-ı a'zâmın bedene taalluku ve bedeni çekip çevirmesi ve yönetmesi îtibâriyledir. Ondandır bitkilere mahsus fiiller zuhur ettiğinde "nebâtî nefis", hayvânî fiiller zuhur ettiğinde "hayvânî nefis" adı verilir. Ondandır sonra da rûhânî kuvvetlere hayvânî kuvvetlerin galebe etmesi îtibâriyle "emmâre", akledici gücün idrâki ve kalbin kemâlî ve nefsin âkıbetinin kötülüğünü ve hallerinin bozukluğunu ızhar için kalbin nûru parıldadığı vakit, nefis kendi fiillerini kötilediği için "levvâme" diye adlandırılır. Bu mertebe kalbî mertebenin zuhûru için mukaddime gibidir. Kalbî nur galebe ettiği ve bütün hayvânî kuvveler üzerinde gücü zâhir olduğu vakit, nefis itmân bulur ve "mutmainne" diye isimlendirilir.

Dâvûd-ı Kayserî'nin ifâdesine göre, rûh-ı a'zam, hakîkatte rûh-ı insânî muhtelif mertebe ve mazharlarda böyle değişik isimlerle adlandırılmasına rağmen, bunların hakikat bakımından tek bir şey olduğuna hükmedilecek olursa bu, doğru bir görüş olacaktır. Ama, mâdemki zuhur yerleri ve isimleri değişiktir, o halde herbiri ayrı ayrı îtibar edilmelidir

diyerek aralarında muğâyeret ve farklılık bulunduğuna hükmedilecek olursa, bu görüş de doğrudur.

X. Fasıldan naklettiğimiz bu fikirler ve mukaddimedeki diğer konulardan şu netîceleri çıkarabiliriz:

a- Kur'ân-ı Kerim âyetleri ve hadisler, diğer din ilimlerinde olduğu gibi, tasavvuf ilminde de kelimelerin kazanmış oldukları ıstılâhî mânâ çerçevesinde anlaşılmaktadır. Böylece bu anlayış, kadîm olan ilâhî kelâmı mânevî ve yüksek bir seviyeden kavramaya götürmekte, ilim ve idrak sâhipleri arasında bir havas (elit) zümresinin teşekkülüne imkân sağlamaktadır. Âyetlerin lügavî mânâsında müşkil görünen bâzı mânâlar böylece vâzıh bir durum kazanmaktadır.

b- Onuncu fasıldan naklettiğimiz insan varlığındaki kalb, ruh, sır vb. latîfelerin, yâni idrâk melekelerinin, herbirinin diğerinden farklı bir idrakte bulunduğu göz önünde bulundurulacak olursa, insanın yalnız beş duyu ve "akıl" denilen meleke ile yetinmesi kendini bu kalb, sır, ruh, hafî vb. diğer melekelerin sağlayacağı bilgi, mârifet, müşâhede, ilham vb. şeylerden mahrum etmesi demek olacaktır. İnsan varlığında mevcut olduğuna âyet ve hadislerle işâret edilen bu melekeler, İslâm'ın başlangıcından beri bâzı kimseler tarafından farkedilerek tasavvufî yöntemlerle geliştirilmiş ve böylece sıradan bir insanınkinden çok daha daha geniş bir idrak melekeleri yelpâzesi ile "eşyânın hakîkatı" ve "mânevî hakîkatler" anlaşılmaya çalışılmıştır. Tasavvuf ehlinin ve bilhassa İbn Arabî ekolüne mensup ârif ve âlimlerin sergilediği görüşlerin farklılığı, ilk nazarda anlaşılmaz görünmesi, bu fikir ve bilgilerin "akıl" (yâni akl-ı maaş) denilen melekedden başka melekeler vâsıtasıyla algılanmış olmasındandır diyebiliriz.

c) Her çeşit fizikî ilmin büyük bir coşku ve önemle ele alındığı bir devirde "metafizik" denilen "fizik-ötesi" ilmin, mânevîyat ilminin de hiç olmazsa küçük bir zümre tarafından araştırılması dînî-mânevî hayâtımız için bir zarûret olarak görünmektedir. İbn Arabî, Mevlânâ, Sadreddîn-i Konevî, Kâşânî ve Dâvûd-ı Kayserî gibi şahsiyetlerin eserlerinin basılması, tercüme edilmesi ve üzerlerinde çalışmalar yapılması bu yolda yapılabilecek ilk işlerden biri olarak kabul edilmelidir diye düşünüyoruz. Fizikî-maddî düşünce ve yorumlar içinde daralıp bunalan kimselere, zaman ve mekân ötesinde kadîm olan İlâhî Kelâm'ın anlaşılması husûsunda bu nevi tasavvuf eserlerinin büyük bir yardım ve destek sağlayacağı ve onlara yeni ufuklar açacağı kanâatindeyiz.

NERMİN SUNER (1916-1997)

İstanbul'un Üsküdar semtinde dünyâya geldi. Babası Ziya Bey, annesi F.Naciye Hanımdır. İlkokulu Üsküdar'da Fecr-i Âti mektebinde okudu. Daha sonra Fâtih tarafına taşındılar ve Amelî Hayat Ortakolu'na (bir çeşit ticâret veya meslek okulu) girdi. Fakat edebiyâta meyli vardı. Üstelik ablasının sınıf arkadaşının eşi olması dolayısıyla Nihat Sâmi Bey'le de tanışıyordu. Onun da teşvikiyle Çarşamba'daki Mekteb-i Hayriye Lisesine yazıldı. Buradaki Fransızca hocası Ken'an Rifâî Hazretleriydi. Liseyi bitirince de, âilesinin direnmesine rağmen Edebiyat Fakültesinin ilk talebeleri arasına katıldı. Nermin Suner'in üniversiteye devam ettiği yıllar, Nermin Hoca'nın ifâdesi ile, Türkoloji'nin hoca kadrosunun en kuvvetli olduğu devredir. A.Karahan ve Mehmet Kaplan'ın sınıf arkadaşı

olup, Fuat Köprülü, Ahmet Caferoğlu, Ali Nihat Tarlan, Reşit Rahmeti Arat, Râgıp Hulûsi, Mükrimin Halil gibi kıymetli hocaların rahle-i tadrîsinden geçmiştir.

Fakülteyi bitirince Fuat Köprülü'nün doktora talebesi oldu. Fakat hocasının siyâsete atılmasıyla bu iş yarım kaldı ve Nermin Suner hizmet sâhasını öğretmenlik olarak seçti. Zâten, doktora talebesiyken aynı zamanda Cumhuriyet Kız Lisesi'nde edebiyat muallimliği de yapıyordu. Çeşitli okullarda bu vazifesini sürdürürken bir yandan da kültür sâhasında hizmet veriyordu. Âilece tanıştığı edebiyat târihçisi N.Sâmi Banarlı'nın, Yahyâ Kemâl'i kamuoyuna tanıtmaya ve şiirlerini kitap hâline getirme çalışmalarında mühim rol oynadı. Y.Kemâl Enstitüsü'nün kuruluşunda çalıştı, İstanbul Fetih Cemiyeti'nin ilk âzâları arasına girdi (NO. 15-1959) Ayverdi âilesinin gayretleriyle kurulan Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı ile Türk Kadınları Kültür Derneği'nde çalıştı. Bîlhassa Türk dilinin kötü gidişâtı karşısında bu kuruluşlarla aynı ıztırâbı paylaşıyordu. Türk Edebiyatı Vakfı'nın kurulmasıyla burada da hizmete devam etti. Son zamanında adı geçen vakıfta "Osmanlı Türkçesi" dersleri veriyordu. Bir çok makâle yazdı. Çok sayıda edebî araştırması vardır. En önemlisi yetiştirdiği binlerce talebedir.

Son zamanlarında, bozulan sağlığına rağmen, gönülden bağlı olduğu bu kuruluşlarla alâkasını aralıksız sürdürdü. 17 Kasım 1997 günü aramızdan ayrılan Nermin Suner Hoca'nın iki çocuğu ve üç torunu bulunmaktadır.

Kendisine Allah'dan rahmet diler, hizmetlerini minnetle yâd ederiz.

KUBBEALTI

NERMİN HOCA

İ. Aydın YÜKSEL

İstanbul Fetih Cemiyeti, 17 kasım 1997 günü 38 senelik bir kadîm âzâsını, Türk milleti de kendisine hizmet yolunda bir gönüllüsünü kaybetti.

Bizim için Nermin Hoca, uzun seneler aralarında Ekrem Hakkı Ayverdi ve Nihat Sâmi Banarlı gibi dev isimlerin de bulunduğu İstanbul Fetih Cemiyeti idâre heyetinin son temsilcisi idi. Onlardan sonra da sanki o, varlığı ile onlarla bizim aramızda bir köprü kurmuş ve cemiyet bu sâyede ağırbaşlı hüviyetini devam ettiriyor gibi idi.

Nermin Hocanın hayâtı ve hâtıraları hakkında birçok yazılar yazıldı ve yazılmaya devam edecek. Zîra Nermin Hoca herkesin gözünde bir başka güzel tarafıyla tanındı ve sevildi. Ben de, vefat haberini duyduğum zaman ilk aklıma gelen onun hamiyet ve vefâsı, ferâgati ve hizmet için sarfettiği samimî gayreti oldu ve "Ne mübârek kadındı!" dedim.

Kendisiyle 1968'den beri, yâni 30 sene kadar aynı idâre heyetinde bulunmuş olmak, şimdi ileriye iftiharla devredebileceğim en güzel hâtıralarımdandır. Ancak, İstanbul Fetih Cemiyetindeki âzâlığı benden daha eski idi ve 1959'lara kadar uzanıyordu. O sıralarda Ekrem Hakkı Ayverdi ve Nihat Sâmi Banarlıyla birlikte, Cemiyete bağlı enstitülerde Sâmiha Ayverdi, Orhan Seyfi, Faruk Nâfiz, Halil Can gibi isimler, cemiyetin fikir ve kültür hayâtımızdaki yerini zenginleştiriyordu. Bu müstesnâ isim sâhipleri ile berâber olmak en gençleri olan benim için bulunmaz bir mazhariyetti.

Nermin Hoca, işte bu zevâtın arasında Nihat Sâmi Banarlı ile birlikte Yahyâ Kemâl Müzesinin teşekkülünde ve Yahyâ Kemâl'in eserlerinin

neşredilmesinde mühim rol oynayanlardan biriydi. Hizmet için fisebilillâh sarfettiği gayret ve tükenmez gibi görünen enerjisiyle dikkati çeken bu ufak tefek, zayıf ve çelimsiz kadın hemen her toplantıda hâzır ve nâzır idi. Nerede edebiyat, kültür, din ve milleti alâkadar eden bir mesele ve bir toplantı varsa onu orada bulurdunuz. Uzaklık ve yakınlık, zaman onun için önemli değildi. Son senelere kadar, -hatta vefâtından kısa bir müddet önce yapılan- idâre heyeti toplantısına evinin uzaklığı ve yolunun uzunluğuna rağmen herkesten önce gelirdi. Bu toplantılarda uyumlu, kibar, ilerlemiş yaşına rağmen çekingen, fakat yapıcı idi. Yahyâ Kemâl ve Nihat Sâmi Banarlı'ya olan muhabbet ve bağlılığını her vesile ile izhâr eder, onlara ve onlara âit herşeye kol kanat gererdi.

Vefâtından önce bütün evrâkını ve kitaplarını İstanbul Fetih Cemiyeti kütüphânesine bağışlamıştı. Onu yaşatan bu kitaplar, hâtıralar, millettine ve onun mânevî değerlerine karşı olan sevgisi idi. Bu sevgi ve aşkla son günlerine kadar Türk Edebiyatı Vakfı'nda dersler veriyor, talebe yetiştiriyordu.

Bugün Nermin Hoca'dan, İstanbul Fetih Cemiyetindeki odasında yâdigâr olarak bağışladığı ve güzelce tasnif edilmiş olan kitapları, seccâdesi, başörtüsü ve beyaz sedef tesbihi kaldı.

Ona öbür dünyâda yoldaş ve rahmet olması niyâzıyla...

NERMİN ABLA

Aysel YÜKSEL(*)

Zihnimize nakşettiğimiz ve kendimize düstur olarak kabul ettiğimiz nice sözler vardır. Bunlardan bir mübârek söz:

"Bulunduğun yerde kalma, ileri geç. Geç de ne kadar geçersen geç. Yoksa, ömrünün geçmesi mezara yaklaşman olmasın.

Yürü, dâimâ yürü. Eğer ölüm seni yolda yakalarsa onu Allah bilir. Yeter ki bu iş dururken olmasın," der ve sanki Nermin Abla'nın hayâtını özetler.

Evet, Nermin Abla bu istikâmette yaşadı. Doktorların kat'î istirahat vermelerine rağmen, etrâfındaki gençlerle Mesnevî sohbetlerine dalıp onlara Osmanlıca dersi verdiği mes'ud anlarından birinde, dudağında tebessümlerle bu âlemi terk etti. Böylece büyük bir tevâzû ve mahviyyet içinde çok dolu ve faydalı bir çalışmayla geçen dünyâ hayâtını 17 Kasım 1997 günü noktaladı.

Çok faal bir insandı. Nerede dilimizle, millî-mânevî değerlerimizle ilgili bir konuşma veya bir çalışma varsa Nermin Abla oradaydı.

Son devrin canlı târihiydi. Edebiyat âleminin kıymetli sîmâlarını yakından tanır ve onlardan acı-tatlı birçok hâtıra taşırdı. Çok seneler evvel bir gün, etrâfına toplanan gençlere Mehmet Âkif'in azîz nâşının, resmî tören yapılmadığı için, gençler tarafından, Türk bayrağına sarılarak eller üstünde, tekbîrlerle Edirnekapı Şehitliği'ne getirilip toprağa verildiği 27 Aralık 1936 gününü ve o günün acılarını ağlayarak ve ağlatarak anlatmıştı. Öyle ki, milliyetçi gençlerin o günkü acılarını berâber yaşamış, gene o günün gâfil devlet adamlarının hâline hep berâber acımiştık.

(*) Türk Kadınları Kültür Derneği İstanbul Şubesi başkanı.

Fuat Köprülü'nün çalışkan talebesi; Nihat Sâmi Hocamızın çok vefâlı bir yakınıydı. Hepsine de cân u gönülden, seve seve ve şükrünü edâ ede ede hizmet ettiğini söylerdi.

"On iki yaşındaydım. Babam beni küçük bir kız olduğum için orta okula göndermiyordu. O zaman Nihad Sâmi Hocam devreye girdi. Her sabah beni elimden tutarak okula götürmeğe söz verdi. Öyle de yaptı. Lise ve üniversite tahsilimi de ona borçluyum. O olmasaydı ben okuyamazdım." derdi.

Kendisini dâimâ Hocamıza karşı borçlu hissetti, son nefesine kadar bu borcu ödemeğe çalıştı. Ona, sâdık bir dostu, yakını ve talebesi olarak hizmet etti. Hocamızın vefâtından sonra onun yarım kalan genişletilmiş Resimli Edebiyat Târîhi'nin son kısımlarını tamamladı. Bir kitap hacminde olan Nihat Sâmi Banarlı biyografisini hazırladı.

Yalnız iyiliğini gördüğü kimselere değil, herkese karşı son derece müşfik ve yardımseverdi. Hastalara bakar, dertlilerin yardımına koşar, ihtiyâcı olan talebeye öğretmeğe doymazdı.

Son zamanlarda o yaşlı ve hasta hâline rağmen vapur, otobüs, yakın, uzak demeden Bostancı'dan kalkar, İstanbul Fetih Cemiyeti'ndeki çalışma odasına, Türk Edebiyat Vakfı'ndaki toplantılara koşardı.

Aynı zamanda 1967 yılından beri Türk Kadınları Kültür Derneği İstanbul Şûbesi'nin kıymetli bir üyesi idi. Kendisini derneğin bir mensubu olarak da minnet ve şükranla anarız.

Yahyâ Kemâl Müzesi'nin kuruluşunda ve külliyyâtının hazırlanmasında berâber çalışmıştık. Bu çalışmalar sırasında zaman zaman talebelerini hizmete koşmuş, onlara millî-mânevî değerlerimizi aşlamak yolunda hiç bir fırsatı kaçırmamıştı.

1960'lı yıllarda, İstanbul'da bilgisi, dirâyeti ve hocalığı ile isim yapmış, parmakla gösterilen beş edebiyat hocasından biri olarak Mehmet Kaplan'ın eşi Behice Kaplan ile Nermin Abla'nın isimleri yan yana zikredilirdi.

Feyzinin bereketinden istifâde etmiş birçok talebe yetiştirmiştir.

Hayâtı boyunca bütün bu çalışmalarıyla Türk kültürüne sessiz sedâsı hizmet etti. Bu bakımdan örnek bir insandı. Millî ve mânevî değerlerimizin, kültürümüzün gençlere aşılması yolunda Nermin Ablalara ne kadar muhtâcız.

Son zamanlarda artık doktorlar uzak yerlere seyahat etmesine izin vermiyordu.

Yahyâ Kemâl'in doğumunun 112. senesi dolayısıyla Makedonya'da

tekrar edilen "Bir Kültür Kl siđimiz Yahyâ Kemâl Sempozyumu'na" bir tebliğle katılacağını öğrenen Üsküp'teki b z  talebeleri Üsküp Radyoevi'ne koşmuş, onu göremeyince çok  z lm ř ve ona olan sevgi ve bağlılıklarını anlatmış, hürmetlerini ve muhabbetlerini göndermişlerdi.

1958 senesinde İstanbul Fetih Cemiyeti'nde Sâmiha Anne'mizle tanışmış, elini öpmüş ve ona öyle bir gönül bağı ile bağlanmıştı ki bir daha ayrılmadı. "Lisede,  niversitede çok kıymetli hocalarımız vardı. Fakat biz Ayverdi mektebinde okuduk. Biz ne bahtiyar insanlarız ki bu mektepte yetiştik" diye bu mens biyetinden dolayı iftihar eder: "Ne buldysam burada buldum" derdi.

Hayâtı boyunca kendisine istik met veren iki büyük insanı her zaman minnetle andı. Biri meslek  istik metini yönlendiren Nihad Sâmi Hocamız, biri de mânevî yapısını işleyen Sâmiha Anne'miz.

Eğer öbür âlemde tekrar buluřmak mukadderse:

Evvel giden ahb ba selâm olsun erenler, diyelim. F tiharımız seninle olsun sevgili Nermin Abla...

NERMİN HOCA'NIN ARDINDAN

İnci A. BİROL

Zaman çarkını geriye döndürerek, kısa bir süre için, 1956 yıllarına gidelim. Kendimizi İstanbul Kız Lisesinin birinci sınıfındaki sıralarda, oturuyor farzedelim.

Ara teneffüsteyiz. Çıkış olduğumuz dersin tartışmaları, çoktan yerini gireceğimiz dersin hazırlığına bırakmış. Ders zili ile yerlerimizi alırken, sıramızın üzerini, üstümüzü, başımızı, son bir kere daha gözden geçirerek, çekidüzen veriyoruz. Hepimiz heyecanlı, istekli ve zinde bir bekleyiş içindeyiz. Çünkü dersimiz edebiyat, konumuz, "*Tasavvuf Edebiyatı ve Yunus Emre*", hocamız ise **Nermin Suner**.

Zilden birkaç dakika sonra, hocamız sınıfın kapısında görüldü. Gri yollu ders önlüğü, mesleğine uygun toplanmış, yarı dağınık, kıvrıkcık saçları, elinde klasörü ile koşar adımlarla kürsiye doğru ilerlerken, ciddiyet ve şefkatin ayrılmaz çizgileri ile şekillenmiş, tertemiz çehresi ve telaşlı hâli ile sınıfı selâmladı. Bu arada biz de hocamızı ayakta karşılayarak selamladık. Sonra herkes yerlerine yerleşti. Kısa bir sessizlik süresinde, hocamız yoklamayı kontrol edip, imzâlarını tamamladı. Ve zamânı israf etmemek endişesi ile hemen, Yunus Emre'yi anlatmaya koyuldu.

İlerleyen dakikalar zarfında, anlatılanların peşi sıra, âdetâ zaman ve mekân değiştiren bizler, idrâkımızı aşan, derin bir sükûn ve zevk içine gömülmüştük. Sanki sınıfta sâdece kürsüde konuşan bir tek hocamız vardı. Veya sınıf hocamız ile birlikte, Yunus Emre'nin ilâhî neşvesi ve deriş kişiliği içinde, bütünleşmiş, tek vücut hâline gelmişti. Belki de gözlerimiz önünde canlanan sahneler, kulaklarımızı okşayan hikmetli sözler ve hissedilen, fakat târifi mümkün olmayan duygular, görmekte olduğumuz bu eşsiz rüyânın, bize sunduğu ikramlardı! Yerde miyiz? Gökte miyiz? Yoksa sınıfta mı? Böylece ne kadar zaman geçti? Bilinmez.

İşte bu meçhuller içinde, Yunus Emre ile âdetâ hemhâl olmuşken, kulak zarlarımızı yırtarcasına bizi sarsan ve tekrar sınıfa döndüren, zil sesi duyuldu. Ders sona ermişti. Hep bir ağızdan, sözleşmiş gibi, "A!!!" demişiz. Zîra bu sesin, hiç bir ders çıkışında, bu derece sevimsiz ve acımasız olduğunu düşünmemiştik. Aynı tedirginliği kürsüdeki hocamızda da seyrettik. Zira hocamız da, bu sarhoşluğun keyfi içindeydi.

İşte sevgili edebiyat hocamız Nermin Suner ile, bu sıralarda ve böyle keyifli geçen derslerde tanıştık ve kaynaştık. Bunu tâkip eden senelerde de, lisenin kültür kolu faaliyetlerinde hep berâber olduk. Bizleri bir çok kültür mes'elemizle tanıştıran, zamânımızın hayatta bulunan, kıymetli şahsiyetlerini, birlikte yaptığımız özel ziyâretlerle tanıma fırsatı veren, sevgili hocamız Nermin Suner olmuştu.

Bir keresinde, lise son sınıfta, hocamız ile tertiplediğimiz, "*Mîmar Sinan ve Süleymâniye*" gününde, Prof. Dr. Süheyl Ünver Beyefendiyi tanıdık. Gene aynı sene, karlı, soğuk bir aralık günü, okul çıkışında, müdiremiz Fâika Onat ve Nermin hocam ile birlikte, ilk defa İstanbul Üniversitesinde, Tıp Târîhi Enstitüsüne giderek, Süheyl Ünver Beyefendiyi atölyesinde ziyâret etmiştik. Bu ziyâret benim, daha sonra hayâtımda mühim yeri olacak, tezhip san'atı ile de, tanışmama vesile olmuştu.

Gene son sınıf talebesiyken, 1958 yılı, kasım ayında bir gün, Nermin hocamız ile birlikte, Yahyâ Kemâl Beyatlı'nın vefâtı sebebiyle, İstanbul Fetih Cemiyetine bir ziyâret yapmıştık. Orada, Yahyâ Kemâl'in hayranı ve dostu olan, kıymetli şahsiyet, Nihad Sâmi Banarlı ile tanışmıştık. Daha sonra Yahyâ Kemâl Müzesinin kuruluşunda bizlere de görev verildiğinde, Nihad Sâmi Banarlı'nın sohbetlerinden feyz aldık.

Kaderin gülün yüzü bu kadarla da yetinmedi. Bu tanışmalar sonucu, vakti gelince, şüphesiz hayâtımın en büyük lûtfu ve şansı olarak, müstesna şahsiyet Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'nin kapısı açıldı. Ve bize, bu kapıdan içeri girme fırsatı bahşedildi.

Evet bize ezelden nasip görülen bu kaderin güzel cilveleriyle, zamânı geldikçe karşılaşmama sebep olan, sevgili Nermin Hocam, daha nice gençlerin yollarında yoldaş, hayatlarında ışık saçan bir rehber olmuştur. Hizmeti, nâfile ibâdet bilen ve koşar adımlarla yürüyerek, genç nesilleri arkasından koşturan, tükenmiyeceğini sandığımız bir enerjiye sâhip, bu yorulmak bilmeyen mübârek insan, iyi bir hoca, vefâkâr bir anne ve büyükanne idi. Talebeleri ile evlâtları arasında ayırım yapmadan, onlarla berâber oldu ve yılmadan uğraştı, durdu.

Daha geçen sene, aralık ayında, Ankara'da tertiplenen "Doğumunun 112. Yılında Bir Kültür Klâsiğimiz: Yahyâ Kemâl" sempozyumunda söz alarak, Yahyâ Kemâl'in Türkçesini, parlak hâfızası ve engin bilgisi ile anlatan Nermin Hocamız, vücudunun zorlanmasına rağmen, gönlündeki aşk ve heyecan seli ile dinliyenleri mest etmiş, hatta ağlatmıştı.

Uzun zaman yaşlılığı, kimsenin konduramadığı Nermin Hoca'yı, zinde ve genç tutan sır, gönlünde yoğrulmuş, muhabbet ve fedâkârlık hamuruna katmış olduğu aşk ve îman mayasında gizli olmalıydı.

Fakat gel gör ki, bu âlemden ölümsüz olan sâdece Yaradandır. Yaradılmışın ise, bir gün mutlaka bu dünyâyâ vedâ etmesi, mukadder ve kaçınılmaz.

İşte sanki bahar mevsiminin Nermin Hoca için sakladığı güneşli bir kasım gününde, seksen yaşında, yapmış olduğu hizmetleri milletine armağan ederek, bizlere vedâ eden hocama, son görevimizi de yerine getirdik. Onu her zaman minnet ve şükranla anacak pek çok talebesi, sevenleri, dostları, arkasından duâ ettiler.

Rûhun şâd olsun, yerinde rahat yat AZİZ HOCAM.

Hikâye

ÂHİRETTE MEKTUP VAR

Zeynep ULUANT

Bu, hazin bir hikâyedir. Edebiyatımızda hikâye dendiği zaman nendense aklıma ilk geliveren isimler Ömer Seyfeddin ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu'dur. Kısacık hayatına muazzam eserler sığdırmış bir büyük edebiyatçıımız olan Ömer Seyfeddin'in "Ben Gönen'de doğdum" cümlesiyle başlayan Ant hikâyesi ve hem sâde hem akıcı bir Türkçenin kullanıldığı birbirinden güzel diğer eserleri acaba hangi dünyâ edebiyatında vardır? Pekiyi ya Ahmet Hikmet'in "Pâdişâhım Alınız Menekşelerini Veriniz Güllümü" adlı hikâyesi... O ne zarif, yazıldığı devrin alâmet-i fârikası olan bir edebli söyleyiştir ki kulağa âdetâ geçmiş zaman efsânelerini fısıldamaktadır.

Benim hikâyem ise hazin olduğu kadar ibretli ve de düşündürücü bir hâdisedir. Zamanı ve mekânı sormayınız. Zîra o, bu izâfî mefhumların hüküm sürmediği bir başka âlemde geçmektedir. Onu, istediğiniz zaman ve mekân kılıfına sokabilirsiniz. Çünkü okuyucu sizsiniz, bilâhare bu hikâyeye dimağınızın kıvrımlarında hayâtiyet kazandıracak kişi gene siz olacaksınız. Ama şunu kesinlikle ifâde etmeliyim ki, bu hikâye sizi bir başka iklim veyâ âleme götürecektir gibi olursa unutmayınız ki dünyâ sâdece ayaklarımızı bastığımız toprak parçasından ibâret değildir. Küçük ölüm diye de adlandırılan uykuımızda gittiğimiz rüyâlar âlemi bile bir mânâda kıtalar arası yolculuk değil midir?

Ruh kuşu ten kafesinden uçtu. Ankâ kuşunun ebrûlî kanatları arasında, tâ kaf dağının arkasına süzüliverdi. Öyle hafif öyle yumuşaktı ki, ancak masallarda olduğunu sandığımız kaf dağı dahî titredi, dile gelir gibi oldu. "Bu ne haldir böyle?" diyecekti ki, sincabî doruklarında gezinen ruh kuşunun sâde ihtişamı karşısında eğilmekten kendini alamadı. Ankâ'nın eşsiz güzelliğini gölgeleyen bu kuş da neydi? Şaşkınlıkla, koca gövdesini yere eğer bu ufak tefek mahlûku seyrederken, onun şöyle de-

diğini duydu: "Dağa bir kuş konmuş da ne olmuş, eğilme, dize ve dile gelme. Ben ruh kuşuyum, ten kafesinden âzad oldum ama bir emânetim var. Al ne olur, al emânetimi sâhibine uçu, benim güzel ankâ kuşum. Götür ki hepten âzad olayım. "Ankâ kuşu durur mu, bu güzel emâneti sâhibine götürmeyi reddeder mi? Ruh kuşunun, yumuşak kanatları arasına iliştirdiği ferman misâli sayfaları tatlı pençeleriyle öyle bir kaptı ki, emânetin sâhibini sormayı unutacaktı. Kuşun pembe ağzından dökülen sözler ne kadar tesirliydi. Kâğıdı gagalarının arasına sıkıştırıp ok gibi, kaf dağının öbür tarafına uçmaya başlarken tek düşüncesi, emâneti sâhibine sağ sâlim teslim etmekte. Saatlerce kanat çırpıttıktan sonra, ruh kuşunun kulağına fısıldadığı pek çoğunca mâlûm olmayan mekânı görür gibi oldu. Geniş kanatlarını gererek alçalmağa başladı ve emin oldu ki, doğru yere ulaşmıştı.

Burası belki birkaç yüz yaşında bir câmi hazîresi idi. Dikkatle emânetini tevdi edeceği kimseyi ararken, keskin gözleri yanbaşında uçuğu emsalsiz cümle kapısının eşiğinde uzanmış bir gölge gördü. Görevini tamamlamış olmanın verdiği rahatlıkla, emânetini, eşikte kendinden geçivermiş bir âdemoğlu'nun açık duran avucuna bırakıverdi.

Başı üzerindeki hafif dalgalanmayla, dalmış olduğu gaflet uykusundan uyanır gibi olan âdemoğlu öyle bir silkindi ki, avucuna bırakılmış olan mektup, yanbaşındaki hüda-yı nâbit fesleğenlerin mis kokulu kucağına düşüverdi. Her hâlimden maddî mânevî bir yorgunluk ve bezginlik okunan adam, neye uğradığını şaşırılmış bir şekilde avucundan kaçırdığı kâğıt parçasını, uyku mahmurluğunun henüz terketmediği gözleriyle tâkip ediyordu ki doğrudu. Zîra durumun garipliğini hafif bulan zihni ne rağmen anlayabiliyordu. Son zamanlarda yaşadığı zor ve kasvetli günlerin havasından biraz olsun kurtulabilmek için geldiği bu ulvî mekânda rahatlayacağını ummuş fakat garip bir şekilde daldığı ağır uykudan, kulağına pek tanıdık gelen bir sesin karıştığı kanat hışırtılarıyla uyanmıştı. Etrafına bakındı, kimse yoktu. Biraz önce duyduğu âşinâ ses gene fısıldadı: "Bâri bu fırsatı kaçırma, al emânetini! "İkinci bir îkazla büsbütün irkilen âdemoğlu, fesleğenlerin üzerinde duran kâğıt parçasını eline aldığı anda, yüz ifâdesi karmakarışık. Yaşadıklarının gerçek mi rüyâ mı olduğunu seçemiyordu. Kimin tarafından bırakıldığı mâlûm olmayan kâğıdın başındaki ifâdeyi görür görmez derinden gelen yakıcı bir ah çekti. "İşyankâr bir evlâda" ibâresiyle başlayan satırları âdetâ yutarcasına okumaya başladı. "Evlâdım. Yalancı dünyâdan dâr-ı bekâya göç etmeden evvel yazdığım mektupta beni Kânûnî'ye kendini ise onun tâlihsiz şehzâdesi

Mustafa'ya benzetmişsin. Ne acı! Halbuki ben kendimi, şâirin o güzel mısırâlarda sözünü ettiği analardan sayıyordum. Hani "Kızım sen de Fâtihler doğuracak yaştasın" mısırânda bahsedilen analardan... Doğrusunu istersen kabahat sende mi bende mi anlayamadım. Şükretmem mi gerekir buğzetmem mi bilemedim. Öyle ya, Hürrem Sultan'a da benzetilebilirdim! Belki daha iyi olurdu. Cihan pâdişâhına hakâret etmiş olmaz, hiç değilse anacığını daha az üzerdin. Üstelik teşbihte hatâ olmaz misâli, beni bir erkeğe değil hâtun kişiye benzetmiş olurdun. Her ne kadar cenâzemde bâzıları er kişi niyetine dediyse de ne olsa bir anayım... Binlerce çocuğu olan ve onları her nefes düşünen bir ana..

Yanılıyorsun evlâdım. Ben Kânûnî olamayacağım gibi Hürrem Sultan hiç olamam. Bilirsin ki yaşıım ve mevkiim îcâbı Osmanlı târihini adım adım dolaşmışımdır. Kânûnî'nin fattan ve çekici karısı Hürrem'e kanıp en kıymetli şehzâdesini boğdurtması içimde yaradır. Üstelik gönül verdiğim güzelim Osmanlı'ya, onun büyük pâdişâhına yakıştıramadığım acı bir sâhifedir. Öyle ki bahtsız şehzâde son nefesinde bile babasını zikretmiş, üstelik, taht en liyâkatsiz şehzâdelerden Selim'e intikal etmiş ve duraklama devrine girilmiştir.

Hal böyleyken evlâdım, nasıl olur da bu tâlihsiz benzetmeyi yaparsın? Sen kendini Şehzâde Mustafa mı sanırsın? O şehzâde ki uğrunda ne şiirler yazılmış ne kanlar dökülmüştür. Babası Hünkâr dahî O'nun ölümünden sonra âdetâ yaşayan bir ölü hâline gelip, Zigetvar seferine sanki şehitliğe susamış gibi şevk ve hevesle gitmiştir. Zîra karısı ve damadının oyununa gelip en kıymetli şehzâdesini ortadan kaldırmanın nedâmetini, ancak böyle giderebilmiştir. Bu hâdisе aynı zamanda Osmanlı pâdişahlarına diktatör yaftası yapıştıranlara güzel bir örnektir. Öyle ki kıymetli şehzâdenin şehit edilmesiyle orduda baş gösteren isyan alâmetlerine de ancak baş düzenbaz Rüstem Paşa azledilerek set çekilebilmiştir. İki büyük şâirin gâyet ağır ve ithamkâr bir lisanla kaleme aldığı mersiyeler sansüre tâbî tutulmamıştır.

Ah evlâdım! Eskiler "teşbihte hatâ olmaz" derlerdi. Baştan aşağı yanlış olan benzetmen bak başına ne işler açtı? Kendine de bana da haksızlık etme! Rüstem Paşa ve Hürrem Sultan'ın senelerce müthiş bir kurnazlık ve sinsilikle gözünü boyadıkları Koca Kânûnî, acı kaderinin cilvesi olarak yağlı kemendi biricik veliahtının boynuna, amansız cellâtları vâsıtasıyla geçirirken bir nebze olsun mâzurdu. Şehzâde Mustafa ise tamâmen mazlum... Bizim meselemize gelince roller tamâmen değişik evlâdım. Ben ise artık gerçek dünyâdayım. Her ne kadar suçlamaların ile

yüreğimi deştinse de, bana hangi vazifeyle bu dünyâya geldiğimi unutturman kâbil değil. Onun için seni rahmet âleminden dahî bırakmayıp, suçlamalarına bir ana sabrı ile cevap vereceğim. Âhiretten mektup olur mu deme! Beni daha önce nerede sanırdın a oğul?

Evlâdım bilirsın ki şahsıma yapılan suçlamalar bana her zaman vız gelmiştir. Çünkü bu dünyâya geliş sebebimi çok şükür idrak edenlerdendir. Bu anlayış da benliğimi aradan kaldırarak şahsî kırgınlık ve kırgınlıklara yüz çevirmeyi emrettiği gibi Hak yolunda mücâdeleyi de emrediyor. Sana bu satırlara yazmayı beni asıl zorlayan ne oldu bilir misin? Fânî dünyâda bıraktığım evlâtlarımdan birinin en hayırlı saat olan sabah namazı vaktinde içi yanarak, gözyaşlarıyla ettiği duâsı öyle temiz ve samîmiydi ki Allâhın lûtfu ve keremiyle ana yüreğimi dağlayarak rûhuma malûm oldu. Şöyle diyordu: Ey güzel Allâhım! Beni senin yoluna yönelten, senin gıdan ile besleyen odur. Kırgınlığım şahsî değil, hayatta en değer verdiğim varlığa yapılan hakâret ve haksızlıktan ötürüdür. O, benim üstüne titrediğim anamın şahsında inancıma ve değerlerime saldırdı. Bunu sineye çekip susmalı mıyım? Hazmedemiyorum, bu haksız ve mesnedsiz suçlamaları içime sindiremiyorum. Anacığımın fânî âleme göç etmesinden beri duyduğum hasret dinmek bilmiyor. Ne olur onun rûhunu duyduğum azap ve ıztıraptan haberdar et. Zâten gerçek âlemde de bizlerle birlikte olduğunu, himmetini esirgemediğini biliyorum. Onu, kokusunu, sesini ve nefesini ne kadar özlediğimi ve ona karşı yapılan en ufak bir hareketin nasıl yüreğimi dağladığını ne olur bildir. Çünkü sen her şeye kâdir olansın. İşte bu hâlisâne yakarış, dünyevî ve izâfî mefhumların geçerli olmadığı bu mekândan Hak Teâlâ'nın izniyle sana bu nağmeyi göndermeme sebeb oldu. Evlâdım, ahlâkıyla giyinmeyi hayâtımın şîârı edindiğim Kur'an-ı Kerimde buyrulur ki: ***O gün cennetlikler, gerçekten nîmetler içinde safâ sürerler. Onlar ve eşleri gölgeler altında tahtlara kurulurlar. Orada onlar için her çeşit meyve vardır. Bütün arzuları yerine getirilir. Onlara merhametli Rabb'in söylediği selâm vardır.*** İşte bütün gâyetim ve beklediğim, sâdece ve sâdece o mübârek selâm oldu. Yaptıklarım ve yapmadıklarım hep Allah rızâsı içindi.. Onun içindir ki bunca hatâna rağmen tevbe kapısının açık olduğunu hatırlatıyor, ağır ve haksız da olsa suçlamalarından dolayı sana kırgınlık duymadığımı bildirmek istiyorum. Ancak şunu da söylemeliyim ki evlatlarımdan analarına iyi muamele etmelerini devamlı telkin ettiğimin sebebi benim değil onların, evlâtlarından aynı güzel muâameleyi karşılık olarak görmeleri ve Allâhın emrini yerine getirmiş olmaları içindir. Yok-

sa bizim dünyâyâ geliş sebebimiz şahsî kırgınlık ve hesaplaşmalar değil fakat Hak indinde güzel ve doğru olanı sizlere hatırlatmak ve bildirmek-
tir. Bundan dolayı gerçek dünyânın hazırlık safhası olan fânî âlemde
doğru davranmak hepinizin kârıdır. Her ne kadar siz ciğerpârem
evlâtlarımı bu gerçek âlemde dahî bırakmasam da Hak yolunu terket-
memek gibi bir mes'uliyetin sâhibi olduğunu hatırlatmalıyım. Şimdi öbür
kardeşlerinin kılmayıp bana yükledikleri namaz borcumu îfa etmeye gi-
diyor ve seni her dâim açık olan tevbe kapısından girmeye dâvet ediyor-
rum."

Âdemoğlu'nun mektubu okumaya başlarken çektiği yakıcı âh satırla-
rın sonunda bir hıçkırık nöbetine dönüştü. Yığıldığı yerden zorlukla doğ-
rularak sarsılan bedenini sürüklercesine yürümeye çalıştı. Maddî
zâfiyetine karşı, dimağı şaşılacak bir netlikle işliyordu. Pırıl pırıl zihniyle
ömrünün maddî bakımdan parlak fakat mânîen yıkık devresinin bir
muâsebesini yapmaya başladı. Kâr zarar hânesinin zarar bölümü epeyce
kabarmış bulunuyor ve bu kısmın çoğunu ise Allahın sevgili bir kuluna
isyan kaplıyordu. Artık niçin burada bulunduğunu ve o âşinâ sesin
sâhibini anlamış bulunuyordu. Her şeyden önemlisi azim hatâlarının altı-
na bir çizgi çekerek, Yaradanının yüce mağfiretine sığınmış olmasıydı.
Gözlerinden pişmanlık yaşları akararak elinde sıkı sıkı tuttuğu emânetiyle
ilerlemeye başladı. Zorlukla evine ulaşabildiğinde ise aklında yapması
gereken tek bir şey vardı. Kapıdan içeri girer girmez, yorgun bedeninden
beklenmeyen bir çeviklikle belki senelerdir ellemeden muhâfaza ettiği
hususî mektuplarının durduğu dolabı açtı. Düzgün bir şekilde istif edil-
miş tomarla kâğıdın arasında husûsî bir yeri olduğu paketleniş tarzından
belli olan bir kısmını alarak okumaya başladı. Heyecanlı ve his yüklüy-
dü. Uzun zamandır pençesinde olduğu dünyevî hırs ve heveslerin kendi-
sine kaybettirdiği zamanın intikâmını almak ister gibi yutarcasına okudu-
ğu satırlar, yüzünün sefiğ ifâdesini mânâlı bir hüzne döndürmüştü. Âdeti
inkıtaları oynuyordu. Sahifelerden birisinin sonuna gelmişti ki, rastladığı
ifâdeyle sersemlemiş bir şekilde kendisinin bile zor duyabileceği bir ses-
le okuduğunu tekrarladı: *O öyle bir mağfiret günüdür ki, tevbe yaşları-
nın suladığı ölü toprağı dahî canlanır, sînesinden rengîn af çiçekleri
boy verir. İşte o zaman bir daha geri dönmek üzere hatâdan geçmek
vaktidir. Ne duruyorsun? Allahın sonsuz bağışlayıcılığının nişânesi
olan o çiçekleri devşir artık!* Bir an düşündükten sonra kendini hızla ev-
den dışarı attı. Bu satırlarda rûmuzla dahî olsa verilmek istenen gizli me-
sajı çözmeye kararlıydı. Uzun müddet yürüdükten sonra belki senelerdir

semtine uğramadığı bir kabristana geldi. İşte anacığının kabri birkaç adım ötesinde âdetâ halleşmek istercesine onu bekliyordu. Âdemoğlu, bir ana kucağına atılır gibi kabirin üstüne kollarını açarak düşüverdi. Yanaklarından iki sıra inen gözyaşlarıyla toprağı avuçluyor: ***Bu toprakta can var, can!*** diyordu. Hıçkırıklarına karışan söz düğümleri pek anlaşılır cinsten olmamakla beraber yakıcı bir tövbe kokusu sezmek mümkün değildi.. Bu mânevî halleşme ne kadar sürdü bilinmez, belki birkaç dakika belki birkaç saat... Fakat vakit saat dolup da Âdemoğlu sükûn bulmuş rûhuyla yerinden doğrulurken kabrin, gözyaşıyla sulanan toprağından güzel bir "küsen" çiçeğı nahif boynunu uzatmış, kendine hasretle uzanan el yaprağına temas ediverince ise kapanıvermişti. Ankâ kuşunun bıraktığı yakıcı satırlar ise, vazifesini yerine getirdikten sonra hiçbirsey yapmamışcasına iz bırakmadan aradan çekilen benliğini silmiş müstesnâlar misâli yok olmuş, ortada soluk bir kâğıt parçası kalmıştı. Fakat yok olmayan bir hakikat vardı ki, o da Allah'ın sâlih, kullarına isyân edenlere asla itûbar etmediğıydi...

TÜRK TASAVVUF MÛSİKÎSİ KONSERİ

Târihi Türk Müziğı Topluluğı

Şef: Ahmet ÖZHAN

Târih: 12 Mart 1998 Perşembe

Yer: Cemal Reşit Rey Konser Salonu

Biletler (0 212) 516 23 56'dan temin edilebilir.

İNGİLİZCE SEYAHATNÂMELER VE BUNLARIN İÇTİMÂÎ TÂRİHİMİZ BAKIMINDAN ÖNEMİ

Mehmet DEMİREL(*)

Seyahatnâmeler, en geniş târifiyle, bir yabancı gözlemcinin bir ülkede gördüğü hâdiseleri ve bu ülkedeki intibâlarını anlatan, resmî niteliği olmayan eserlerdir⁽¹⁾. Seyyahlar, yabancı bir ülkeyi tasvir ettikleri için orada, kendilerince enteresan gördüklerini yazmışlardır. Bâzen o milletten birinin göremeyeceği veya yazamayacağı bir şeyi bulup çıkarmışlar, bâzen de eseri câzip kılmak için mübâlağaya kaçmışlardır⁽²⁾. Her ne kadar, seyahatnâmeler, târih belgeleri arasında birinci elden değerli dökümanlar olarak görülmüşlerse⁽³⁾ de bunlardaki bilgilerin çok iyi bir tenkât süzgeçinden geçirildikten sonra değerlendirilmeleri ve öyle kullanılmaları gerekir. Seyahatnâmelerde, yazarlar, yaşadıkları târihî olayları, törenleri, halkın günlük yaşantısını, giyim-kuşamlarını, geleneklerini, din ve devlet anlayışlarını, mîmârî eserleri ve anıtları, kendi kültürlerine yabancı bir ortamda gördükleri bütün yenilikleri, resimci bir dille anlatırlar. Bu özelliklerinden ötürü, seyahatnâmeler, kültür târihimiz bakımından ihmal edilmesi mümkün olmayan bir kategoriye meydana getirmektedirler.

Avrupalıların Osmanlı Devleti'ne olan ilgileri, Türklerin Rumeli'ye geçişi ile başlamış, İstanbul'un fethi ile giderek artmış ve 1529'da Viyana önlerine geldiklerinde ise had safhaya çıkmıştır. 14., 15. ve 16. yüzyıllarda, başdöndürücü Osmanlı Devleti'ni ve onun başkentini görüp tanımak

(*) Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi Tıp Târihi Ana Bilim Dalı

(1) Reyhanlı, Tülay; İngiliz Gezinlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599), Ankara 1983, sf. 91.

(2) Kütükoğlu, Mübahat S.; Târih Araştırmalarında Usûl, İstanbul 1995, sf. 24-25.

(3) Çağatay, Prof. Dr. Neşet; İbn-i Batuta'nın Gezi ve İncelemeleri Hakkında Konuşma - I. Uluslararası Seyahatnâmelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri, Eskişehir 1987, sf. 24.

için bir çok asilzâde, papaz, doktor, eczacı, tüccar ve sergüzeşt meraklısı, her yıl fidye ve hediyelerle Sultan'a gönderilen sefirlere ve refâkatçılarına katılıyordu⁽⁴⁾. Bunların bir kısmı, ülkelerine geri dönünce hâtıralarını yazmış ve yüzlerce ciltlik "Seyahatnâme Edebiyatı"nın ilk örneklerini vermişlerdir.

İngilizlerin doğuya açılmaları diğer milletlere göre daha geç olmuştur. İngilizlerin Osmanlılara yaklaşımları ticârî ve siyâsî sebeplerledir. Doğu ticâret yollarına ve Akdeniz ile Avrupa'nın önemli bir bölümüne hâkim olan Osmanlılarla iyi ilişkiler kurmak ve o dönemde Akdenizde bağımsız ticâret yapma hakkını Osmanlılardan sağlamış bulunan Fransızların bayrağı altında olmaktan kurtulmak ve kendi mallarına yeni pazarlar bulmak bu sebeplerin başlıcalarını teşkil eder. 1581 yılında İngiliz tüccarları tarafından kurulan ve daha sonra Levant Company adını alan Turkey Company isimli şirket çok uzun sürecek olan bir münâsebetin çekirdeğini meydana getirmiştir⁽⁵⁾. Ancak, İngilizlerin Osmanlılarla asıl ticârî münâsebetleri bundan yarım asır kadar sonra başlamıştır. Bundan dolayı İngilizce seyahatnâmelerin sayısı 17. yüzyıla kadar diğer milletlere (özellikle Fransız, Alman, İtalyan ve Hollandalı) göre epeyce azdır. 17. ve 18. yüzyıllarda İngilizlerle ticârî ve siyâsî münâsebetlerin artmasıyla seyahatnâmelerin sayısında da büyük artış görülür⁽⁶⁾. 19. yüzyılda ise ulaşım imkânlarının da ilerlemesiyle yolculuk yapmak kolaylaştı. Bu durum seyahatnâmelerin sayısında âdetâ patlama olmasına neden oldu⁽⁷⁾.

Yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'ne yapılan seyahatlerin sistematik bir araştırması henüz yapılmamıştır. Ancak, İngilizce seyahatnâmeleri bunların dışında tutmak gerekir. Çünkü, 16. asırda yaşamış olan Richard Hakluyt, devrinden çok ileri bir ilim anlayışıyla yazdığı The Principal Navigations and Voyages (birinci baskısı 1589) isimli eseriyle İngiltere'de bir geleneği başlatmıştır. İngiliz seyyahlarının yanı sıra başka dillerdeki belgeleri de İngilizceye çevirerek eserine koyan Hakluyt, seyahatnâme ve raporları verirken, her seyyahın ve târihçinin isimlerini

(4) Schwab, Prof. Dr. Anton; 15. ve 16. Yüzyıllarda Almanca Seyahatnâmelerde ve Sefâretnâmelerde İstanbul - I. Uluslararası Seyahatnâmelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri, Eskişehir 1987, sf. 71-72.

(5) Reyhanlı, Tülay; İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599), Ankara 1983, sf. 14.

(6) Mumcu, Prof. Dr. Ahmet; Almanca Yazılmış Seyahatnâmeler ve Bu Türe Giren Eserlerin Tanıtımı - I. Uluslararası Seyahatnâmelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri, Eskişehir 1987, sf. 87-88.

(7) Heppner, Harald; Aydınlanma Çağında Batılıların Türk İmajı - I. Uluslararası, Seyahatnâmelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri, Eskişehir 1987, sf. 108-109.

ve bilgilerini tam olarak aktarmaya dikkat etmiş, yazarın şahsî gözlem ve tecrübelerini yazarken herkesi kendi raporundan sorumlu tutmuştur⁽⁸⁾. Kendisinden sonra Hakluyt nâmına tesis edilen cemiyet, *Hakluyt Society* Series adı ile yüzlerce cilt teşkil eden seyahatnâmeleri neşretmişlerdir.

Seyahatnâmelerin değerlendirilmesinde şu üç husus çok önemlidir:

1- Seyahatnâmenin orjinal olması; yâni başka kaynaklardan derleme veya kopya değil, yazarın gözlemlerine dayanması.

2- Yazarın kişiliği; yâni gözlem gücü, Türk diline ve kültürüne yatkınlığı, saray çevresiyle ilişkisi, önyargıları.

3- Seyahatnâmenin yazıldığı zaman dilimi.

Bunlardan birincisi, en aldatıcı ve güvenilmez olanıdır. Bâzen yazar, hiç bir kaynak göstermeden, başka bir seyahatnâmeyi kopya eder. Bâzi seyahatnâmeler daha bilimsel bir görüşle yazılmış, kullanılan kaynakların isimleri verilmiştir. Bâzi seyyahlar ise kendi muazzam birikimlerine rağmen, daha eski seyahatnâmelere önemli hikâye alıntıları yapmaktan kendilerini alıkoyamamışlardır⁽⁹⁾.

Yazarın kişiliği, bir seyahatnâmenin ilmî açıdan değerlendirilmesinde en önemli role sâhiptir. Farklı bir kültür çevresinde ve belirli peşin hükümlerle yetişen bir kişinin tanımadığı yeni bir dünyâyı objektif olarak algılaması ve bunu eserine aktarması önemli bir meseledir. Yazarın kişiliğinin, kültür ve bilgi birikiminin, yaşadığı dönemdeki siyâsî ortamdan etkilenme şeklinin eserin meydana gelmesinde ehemmiyeti büyüktür. Seyyahın Osmanlı Devleti'nde kaldığı süre de ayrı bir öneme sâhiptir. Yol güzergâhını vermekten ve gördüğü bir iki hâdiseyi üstünkörü anlatmaktan öteye geçmeyenlere mukâbil, tutsak, tüccar, diplomat, ilim adamı ve bunların yakınları olarak çok uzun süre kalanların yazdıkları elbette farklı bir gözle incelenecektir.

Seyahatin yapıldığı ve seyahatnâmenin yazıldığı yüzyıl da bunların sıhhatli değerlendirilmesi bakımından göz önünde bulundurulmalıdır. 17. yüzyıla kadar seyyahlar, hristiyan Avrupalı peşin hükümlerine sâhip olarak, kendilerinden üstün, organize, sosyal bir devlete, bir nevî küçüklük kompleksi ile bakmışlardır. 18. ve 19. yüzyıllarda ise bu durum tersine dönmüştür. Çünkü bu dönemin Avrupalısı, kendisinin gelişen, değişen bir dünyânın insanı olduğunun şuurundadır. Bu insan, Osmanlı toplumuna, geri kalmış değişmeyen bir dünyâ nazarıyla bakmaktadır. Bu yüzyıl-

(8) Reyhanlı, Tülay; İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599), Ankara 1983, sf. 10-11.

(9) Schwab, Prof. Dr. Anton; a.g.e., sf. 66.

larda gelen ilim adamı ve araştırmacıların sayısı da bir hayli fazladır ⁽¹⁰⁾.

Son yıllarda bir çok târîh ve içtimâî târîh araştırmacısı eserlerinde seyahatnâmeleri de önemli bir kaynak grubu olarak kullanmaktadır. Şüphesiz araştırmacılar bu eserleri kullanırken çok seçici davranmaktadırlar. Kaynak olarak çok değer verilmeyenlerden ise bir görüşü, fikri tamamlamak için istifade edilmektedir. Türkçemize henüz pek azı kazandırılmış olan seyahatnâmelerle ilgili ciddî araştırmalar da ülkemizde çok azdır.

Türkiye kütüphânelerinde bulunup araştırmacıların alâkâsını bekleyen seyahatnâmelerin geniş bir listesi aşağıda sunulmuştur:

- 1- Albemarle, Earl of (Major George Keppel); Narrative of a Journey Across the Balcan. London 1831.
- 2- Abbott, George Frederick; The Tale of a Tour in Macedonia. London 1903.
- 3- Abbott, George Frederick; Unter the Turk in Constantinople. A Record of Sir John Finch's Embassy (1674-1681). London 1920.
- 4- Ainsworth, William Francis; Travels and Researches in Asia Minor. London 1842.
- 5- Arundel, F.V.J.; A Visit to the Seven Churches of Asia. London 1828.
- 6- Arundel, F.V.J.; Discoveries in Asia Minor. London 1834.
- 7- Auldjo, John; Journal of a Visit to Constantinople, and some of the Greek Islands, in the Spring and Summer of 1833. London 1835.
- 8- Baillie, Mrs.; A Sail to Smyrna or, an Englishwoman's Journal. London 1873.
- 9- Blount, Sir Henry; A Voyage into the Levant. London 1640.
- 10- Brant, James; Journey through a part of Armenia and Asia Minor in the year 1835. London 1836.
- 11- Baring, Maurice; Letters from the Near East 1909 and 1912. London 1913.
- 12- Bartlett, Ellis Ashmead; With the Turks in Thrace. New York 1913.
- 13- Brassey, Lady; Sunshine and Storm in the East or Cruises to Cyprus and Constantinople. London 1881.
- 14- Bell, James Stanislaus; Journal of a Residence in Circassia During the Years 1837, 1838 and 1839. London 1840.
- 15- Blunt, Lady Fanny Janet (A Consul's Daughter and Wife) The People of Turkey. London 1878.
- 16- Boulden, James E.; An American Among the Orientals Philadelphia 1855.

(10) Ortaylı, Doç. Dr. İlber; Türkler Hakkında Yazılmış Seyahatnâmeler - I. Uluslararası Seyahatnâmelerde Türk ve Batı İmajı Sempozyumu Belgeleri, Eskişehir 1987, sf. 116-117.

- 17- Brewer, Josiah; A Residence at Constantinople in the Year 1827. New Haven 1830.
- 18- Brown, Demetra; Haremlik. Boston and New York 1909.
- 19- Brown, Edward; A Brief Account of some Travels in Hungaria, Servia. London 1673.
- 20- Browne, J. Ross; Yusef or the Journey of the Frangi. A Crusade in the East. New York 1868.
- 21- Buckingham, J.S.; Travels in Mesopotamia. London 1827.
- 22- Burnaby, Captain Fred; On Horseback Through Asia Minor. London 1877.
- 23- Burton, Richard; Personel Narrative of a Pilgrimage to al-Madinah and Meccah. London 1855.
- 24- Carpenter, Frank G.; The Alps, the Danube, and the Near East. New York 1925.
- 25- Charlemont, Lord; The Travels of lord Chartemont in Greece and Turkey 1749. London 1984.
- 26- Chandler, Richard; Travels in Asia Minor and Greece. Oxford 1825.
- 27- Chishull, Edmund; Travels in Turkey and Back to England. London 1747.
- 28- Clavijo, Ruy Gonzales De; Narrative of the Embassy of Ruy Gonzales de Clavijo to the Court of Timour at Samarcand A. D. 1403-6. New York 1859.
- 29- Colbeck, Alfred; A Summer's Cruise in the Waters of Greece, Turkey, and Russia. London 1887.
- 30- Clement, Clara Eskin; Constantinople: The City of the Sultans. Cambridge 1895.
- 31- Colton, Rev. Walter; Land and Lee in the Bosphorus and Aegean or Wiewes of Constantinople And Athens. New York 1851.
- 32- Cook, James; Something About the Mediterranean and beyond. A trip to Constantinople and back. April and May 1891. London 1891.
- 33- Colomb, Captain P; Slave Catching in the Indian Ocean. London 1873.
- 34- Coryates, Thomas; Travels to, and Observation in Constantinople and other places in the way thither, dans collection de Purchas, C II, 1811-1831.
- 35- Cosson, E. A. de; The Cradle of the Blue Nile. London 1873.
- 36- Covell, John; Extracts from the Diaries of Dr. John Covell, by J. - Théodore Bent, Early Voyages and Travels in the Levant, II, Londres, The Haykluyt Society. 1893.
- 37- Cox, Samuel S.; Diverions of a Diplomat in Turkey. New York 1887.
- 38- Craven, Elizabeth; A Journey through the Crimea to Constantinople in a series of letters. London 1789.

- 39- Crawford, F. Marion; Constantinople. London 1895.
- 40- Dallam, Thomas; The Diery of Master Thomas Dallam (1599-1600). London 1893.
- 41- Dallaway, James. Constantinople Ancient and Modern. London 1797.
- 42- Davey, Richard; The Sultan and His Subjects. New York 1897.
- 43- Davis, Rev. E. G.; Life in Asiatic Turkey. London 1897.
- 44- Dearborn; Henry; A Memoire on the Commerce and Navigation of the Black Sea. Boston 1819.
- 45- De Kay, James E.; Sketches of Turkey in 1831 and 1832. New York 1833.
- 46- Elliot, Frances; Diary of an idle woman in Constantinople. Leipzig 1893.
- 47- Ellison, Grace; An Englishwoman in a Turkish Harem. London 1915.
- 48- Ellison, Grace; An Englishwoman in Angora. London.
- 49- Emerson, James; Letters from the Aegean. London 1829.
- 50- Fellows, Charles; A Journal Written During an Excursion in Asia Minor. London 1839.
- 51- Felton, C. C.; Diary in Turkish and Greek Waters by the Right Honorable The Earl of Carlisle. Boston 1855.
- 52- Fellows, Charles; Travels and Researches in Asia Minor. London 1852.
- 53- Field, Henry M.; The Greek Islands and Turkey After the war. New York 1885.
- 54- Forbes, Edward; Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis. London 1847.
- 55- Frankland, Capt. Charles Colville; Travels to and From Constantinople in 1827 and 1828. London 1830.
- 56- Fraser, James Baillie; A Winter's Journey From Constantinople to Tehran. London 1838.
- 57- Fife-Cookson; Lieut. Colonel C. F.; With the Armies of the Balcans and at Gallipoli in 1877-1878. London 1879.
- 58- Garnett; Lucy, M. J., The Women of Turkey and Their Folk-Lore. London 1891.
- 59- Greaves, John; Description of the Grand Signor's Seraglio, London 1653.
- 60- Greaves, John; An Account of the Latitude of Constantinople and Rhodes. London 1665.
- 61- Goodell, Rev. William; Forty Years in the Turkish Empire. Boston 1891.
- 62- Greene, Joseph K.; Leavening the Levant. Boston 1916.
- 63- Grey, William; Journal of a Visit to Egypt, Constantinople, the Crimea, Greece etc. in the suite of the Prince and Princess of wales. London 1870.

- 64- Griffiths, M. D.; Travels in Europe, Asia Minor and Arabia. London 1805.
- 65- Grosvenor, E. M.; Narrative of a Yacht Voyage in the Mediterranean during the years 1840-41. London 1842.
- 66- Hamilton, William James; Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia. London 1842.
- 67- Harff, Arnold von; The Pilgrimage of Arnold von Harff from Cologne, through Italy, Syria, Egypt, Arabia, Ethiopia, Nubia, Palestine, Turkey, France and Spain, which he accomplished in the years 1496 to 1499. Tr. from the German and ed. by Malcolm Letts. Repr. of the 1946 ed. Nendeln 1967.
- 68- Harvey, Mrs.; Turkish Harems and Circassian Homes. London 1871.
- 69- Hawley, Walter a.; Asia minor. London 1918.
- 70- Hobhouse, J. C.; A Journey Through Albania, and Other Provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople during the years 1809 and 1810. London 1813.
- 71- Holland, Henry; Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia etc. During the years 1812 and 1813. London 1815.
- 72- Horton, George; The Blight of Asia. New York 1926.
- 73- Howard, Henry; A Relation of a Journey of the Right Honorable My Lord Henry Howard From London to Vienna and thence to Constantinople. Written by John Burbury. London 1671.
- 74- Hughes; Travels in Greece and Albania. London 1830.
- 75- Hunter, William; Travels Through France, Turkey and Hungary. - 1803.
- 76- Hornby, Lady; Constantinople During the Crimean War. London 1863.
- 77- Jenkins, Hester Donaldson, Behind Turkish Lattices. The Story of a Turkish Woman's Life. London 1911.
- 78- Jerminham, Hubert E. H.; To and From Constantinople. London 1873.
- 79- Jesup, Henry Harris; Fifty - three Years in Syrie. New York 1910.
- 80- Jones, George Matthew, Travels in Norway to Turkey. London 1827.
- 81- Keane, T. F.; Six Months in Mecca. London 1881.
- 82- Keppel, George; Narrative of a Journey Across the Balcan. London 1831.
- 83- Kinneir, John Mac Donald; Journey Through Asia Minor, Armenia, and Kordistan, in the Years 1813 and 1814. London 1818.
- 84- Leake, William Martin; Travels in the Morea. London 1830.
- 85- Leake, William Martin; Travels in Northern Greece. London 1835.
- 86- Lear, Edward; Journals of a Landscape Painter in Greece and Albania. London 1851.
- 87- Longworth, J. A.; A Year among the Circassians. London 1840.
- 88- Lovell, A.; The Travels of Monsieur de Thevenot into the Levant. London 1687.

- 89- Lennep, Henry J.; Travels in Little Known Part of Asia Minor. London 1870.
- 90- Mac Farlane, Charles; Constantinople in 1828. A Residence of Sixteen Months in the Turkish Capital and Provinces. London 1829.
- 91- Mac Farlane, Charles; Turkey and its Destiny. London 1850.
- 92- Mac Fartane, Charles; Kismet or the Doom of Turkey. London 1853.
- 93- Mackenzi, Muir and Irby, A. P.; Travels in the Slavonic Provinces of Turkey in Europe. London 1877.
- 94- Madden, Richard Robert; Travels in Turkey, Egypt, Nubia and Palestine in 1824, 1825, 1826 and 1827. London 1829.
- 95- Marigny, Chev. Taitbont de.; Three Voyages in the Black Sea to the Coast of Circassia. London 1837.
- 96- Massy, Colonel P. H. H.; Eastern Mediterranean Land. Twenty Years of Life, Sport, and Travel. London 1928.
- 98- Mcilroy, A Louise; From a Balcony on the Bosphorus. London 1924.
- 99- Merier, James; A Journey Through Persia, Armenia and Asia Minor to Constantinople. London 1812.
- 100- Mortraye, Aubry De La; Travels Through Europe, Asia and Part of Africa. London 1732.
- 101- Moryson, Fynes; An Itinerary Containing Ten Years Travel Through the Turkey. London 1908.
- 102- Nassau, W. Senior; A Journal Kept in Turkey and Greece in the Autumn of 1857 and the Beginning of 1858. London 1859.
- 103- Newton, C. T.; Travels and Discoveries in the Levant. London 1865.
- 104- Nicolay, Nicolas de; The Navigation, Peregrinations and Voyages Made Into Turkie by Nicholas Nicolay. London 1585.
- 105- Niebuhr, M.; Travels Through Arabia and Other Countries in the East. London 1885.
- 106- Nostitz, Paulina; Travels of Doctor and Madame Helfer in Syria, Mesopotamia, Burmah and Other Land. London 1878.
- 107- Oldmixon, John; Gleaning from Piccadilly to Pera. London 1854.
- 108- Olivier, Guillaume Antoine; Travels in the Ottoman Empire, Egypt and Persia. London 1801.
- 109- Oscanyan, C.; The Sultan and His People. New York 1857.
- 110- Pardoe, Miss Julia; The City of the Sultan and Domectic Manners of the Turks in 1836. London 1838.
- 111- Pears, Sir Edwin; The Sultan and His People. New York 1912.
- 112- Pears, Sir Edwin; Forty Years in Constantinople. New York 1916.
- 113- Perry, Charles; A View of the Levant: Particularly of Constantinople, Syria, Egypte, and Greece. London 1743.
- 114- Pococke, Richard; A Description of the East. London 1742-1745.

- 115- Porter, David; Constantinople and its Environs in a series of Letters. New York 1835.
- 116- Ramsay, Mrs. W. M.; Everyday Life in Turkey. London 1897.
- 117- Ramsay, W. M.; Impressions of Turkey During Twelve Years Wanderings. New York 1897.
- 118- Ridulp, William; The Travels of foure English Men and a Preacher into Africa, Asia, TroyBythinia, Thracia, and to the Black Sea and to the Red Sea, Begunne in the yeere of Jubile 1600, and by some of theme Finished the yeere 1611. London 1612.
- 119- Roe, Sir Thomas; The Negociations of Sir Thomas Roe in his Embass, to the Ottoman Porte. London 1740.
- 120- Sanderson, John; The Travels of John Sanderson in the Levant 1584-1602. Ed. by Sir William Foster. London, Hakluyt Society 1931.
- 121- Sandwich, John Eart of; A Voyage Performed by the late Earl of Sandwich Round the Mediterranea in the years 1738 and 1739. London 1799.
- 122- Sandys, George; Sandys travaux containing a history of the original and present state of the Turkish Empire. London 1658.
- 123- Smith, Albert; A Month at Constantinople. London 1850.
- 124- Spencer, Edmund; Travels in the Western Caucasus. London 1838.
- 125- Spencer, Edward; Travels in European Turkey. London 1850.
- 126- Sutherland, Captain; a tour up the straits from Gibraltar to Constantinople. London 1790.
- 127- Swan, Charles; Journal of a Voyage up the Mediterranean. London 1826.
- 128- Sterret, J. R. Sitlington: An Epigraphical Journey in Asia Minor. London 1888.
- 129- Tavernier, Jean Baptiste; Six Voyages Through Turkey into Asia. London 1678.
- 130- Trenery, Gordon; The City of the Crescent. London 1854.
- 131- Thornbury, Walter; Turkish Life and Character. London 1860.
- 132- Tournefort, M.; A Voyage into the Levant. London 1718.
- 133- Thornton, Thomas; The Present State of Turkey. London 1809.
- 134- Townshend, Captain A. F.; A Military Consul in Turkey. The Experiences and Impressions of a British Representative in Asia Minor. London 1910.
- 135- Townshend, F. Trench; A Cruise in Greek Waters and a Hunting Excursion in Tunis. London 1870.
- 136- Tozer, Rev. Henry Fanshawe; Researches in the Highlands of Turkey. London 1869.
- 137- Walsh, R.; A Residence at Constantinople. London 1838.

- 138- Walsh, R.; Narrative of a Journey from Constantinople to England. London 1829.
- 139- Walsh, Robert; Constantinople and the Scenery of Seven Churches of Asia. London 1840.
- 140- Wamberg, Arminius; Travels in Central Asia. London 1864.
- 141- Washburn, George; Fifty Years in Constantinople. Boston 1909.
- 142- Warner, Charles Dudley; In the Levant. London 1876.
- 143- Webster, James; Travels through the Crimea, Turkey, and Egypt performed during the years 1825-1828. London 1830.
- 144- Weston, George Frederick; Journal of a Tour in Europe and the East 1844-1846. London 1894.
- 145- Wheeler, George; A Journey into Greece. London 1862.
- 146- White, Charles; Three years in Constantinople (1844). London 1845.
- 147- Wratislaw, Winceanus; Adventures of W. von Wratislaw in Constantinople (1591). London 1862.

MİLLÎ KÜLTÜRÜN DEVAMLILIĞI

ve

EDEBİYAT LİSELERİ

Yrd.Doç.Dr. Ünal ŞENEL(*)

İnsanlar nasıl duygu, düşünce ve eserleriyle gerçek mânâda vârlar olabiliyorlarsa, milletler de bu duygu ve düşünce ürünlerinin toplamı demek olan kültürleri sayesinde varlıklarını sürdürebilirler. Bu mânâda Yahyâ Kemâl'in "imtidâd" kelimesiyle ifâde ettiği kültürel devamlılığın bir millet için hayâtî derecede önemi vardır. Ahmet Hamdi Tanpınar, aynı fikri "devâm ederek değişmek" şeklinde zenginleştirmiştir. Prof. Dr. Mehmet Kaplan da kültürün devamlılığı üzerinde hassâsiyetle durmuştur. Ona göre, Türkler tarafından târih boyunca meydana getirilen eserlerde bugün için önemli olan, onların sâdece dış görünüşleri değil; özü, rûhu ve mânâsıdır. Yeni nesiller bu özü, rûhu ve mânâyı bugünkü şekiller içerisinde yaşatabildikleri takdirde kültürü devâm ettirmiş olurlar. Kültürümüzün hem millî hem de evrensel bir vâfa sâhip olabilmesi ise ancak bu yolla mümkündür.

Fakat Yahyâ Kemâl, Tanpınar ve Mehmet Kaplan gibi değerli kültür adamlarının da üzerinde ısrarla durdukları bu "devamlılık" fikrî lâıykıyla anlaşılmadığı için Türk kültürü, kendisini gerçek mânâda yenileyememiş ve büyük bocalamalar içerisine girilmiştir. Müzikten mîmârîye, tiyatrodan eğitim hayâtına kadar hemen her sâhada bu çelişkilerin yaşandığı görülmekte ve birçok platformda dile getirilmektedir.

Yaşanılan buhranın altında, büyük ölçüde "devam etme" ve "değişme"nin birbirinden bağımsız, hattâ birbirine zıt kavramlar olarak algılanması yatmaktadır. Bu yanlış anlayıştan dolayı kültürümüzü "devam ettir-

(*) Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

mek" gayreti içinde olanlarla "değiştirmek" isteyenler, birbirlerinden hayli uzak noktalarda yer almışlardır. Halbuki yukarıda adı geçen büyük şahsiyetlerin teklifleri, farklı uç noktalarda bulunanları uzlaştırabilecek bir bakış açısını ortaya koymaktaydı. Düşünce dünyamız genel olarak "derinlikten" mahrum olduğu ve büyük ölçüde ideolojik saplantılarla şekillendiği için bu uzlaşma noktasına tam anlamıyla gelinememiştir.

Türk kültürünün içinde bulunduğu kaos hâinden kurtulup âhenkli bir bütünlüğe kavuşabilmesi için herşeyden önce düşünce, san'at ve devlet adamlarının kültür değerlerimizi ve onların arkasındaki felsefî temelleri kavramaları; zihniyet dünyamızın prensiplerini idrâk etmeleri gerekmektedir. Asgarî müştereklerde birleşmemiz ancak bu sâyede mümkün olabilecektir. Bunun için de her şeyden önce târih içerisinde şekillenmiş olan Türk kültürünün kaynaklarına gidebilen ve onları günümüz insanının problemleri açısından yorumlayabilen kişilerin yapacakları geniş çaplı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Kültürümüzle ilgili olarak her ne kadar çok sayıda araştırma yapılmış olsa da uzun bir zaman diliminde ve oldukça geniş bir coğrafyada teşekkül etmiş olan zengin Türk kültürünün bütün ayrıntılarıyla tespit ve tahlil edilmesine bu çalışmalar kâfi gelmemektedir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar büyük ölçüde kültür değerlerinin tespitine yöneliktir. Onların da sayısı sınırlıdır. Oysa kültürün tespit edilmesiyle birlikte esas yapılması gereken onun tahlîli ve yorumudur. Bu da çok geniş bir bakış açısını ve zengin bir birikimi gerektirmektedir.

Türk kültürünün problemlerinin çözülebilmesi ve inkişaf edebilmesi için çok sayıda iyi yetişmiş araştırmacıya ve yüksek kapasiteli düşünce adamlarına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyâcın şiddeti, dünyânın küçüldüğü bugünkü iletişim çağında daha da artmaktadır. Zîra günümüzde, kendi kültür değerlerini yeniden yorumlayabilen ve başka kültürlerden aldıklarını bu teknele yuğurabilen kültürler varlık gösterebilmektedirler. Gelecek yüzyıllarda da dünyâ üzerinde ancak bu çabayı sarfeden milletlerin kültürleri etkili olacaktır.

Bu çerçevede doğu ve batı kültürleri arasında önemli bir konuma sâhip olan Türk kültürünün, duygu ve bilginin kaynaştırılması noktasında, insanlığa büyük katkılarda bulunması söz konusu olabilecektir.

Elbette, kültürümüzün bu seviyeye gelebilmesi için hukuktan iktisâta, ilâhiyattan güzel san'atlara kadar her alanda, çok ciddî çalışma-

ların yapılması gerekir. Biz burada, sosyal bilimlerin önemli bir kısmında eğitim veren Edebiyat Fakültelerine öğrenci yetiştirilmesi konusu üzerinde durmak istiyoruz:

Bilindiği gibi bu fakülteler, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, San'at Tarihi, Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji gibi bölümlerde eğitim yaptır-
maktadır. Bu dallarda şimdiye kadar birçok öğrenci yetişmiş ve bunlar
kültürümüzün araştırılmasında ve elde edilen bilgilerin yeni nesillere
nakledilmesinde önemli hizmetler ifâ etmişlerdir. Ancak daha önce de
ifâde edildiği gibi bu bilgilerin sâdece tespit edilmesi ve nakledilmesi ye-
terli olmamakta; aynı zamanda çok iyi tahlil edilmeleri ve yorumlanma-
ları da gerekmektedir. İkinci safha lâıykıyla yapılamadığı için öğrenciler,
nakledilen bilgileri hayatlarıyla bütünleştirememekte ve daha çok sınıf
geçinceye kadar işlerine yarayacak bir bilgi yığını olarak ezberlemekte-
dir. Kültürümüzle ilgili olarak nakledilen bilgiler "gerçekten" anlaşılıp
yaşantıya dönüştürülebilseydi, içinde yaşadığımız kültür "şok"u herhalde
bu kadar sarsıcı olmayacaktı.

Şu halde, kültür değerlerinin yeniden yorumlanabilecek tarzda ele
alınabilmesi için Edebiyat Fakültelerindeki eğitim seviyesinin yükseltil-
mesi gerekir. Bunun için de herşeyden önce bu fakültelere girmek iste-
yen öğrencilerin daha birikimli hâle gelmeleri sağlanmalıdır.

Bilindiği gibi ülkemizde çeşitli fakültelere öğrenci hazırlayan liseler
mevcuttur. Fen Liselerinden Askerî Liselere, İmam Hatip Liselerinden
Güzel San'atlar Liselerine kadar çok sayıda okul, öğrencileri fakültelerde
alacakları bilgilere hazırlayıcı mâhiyette eğitim vermektedir. Böylece öğ-
renciler, üniversiteye gelmeden önce o sâhanın temel bilgileriyle donatıl-
mış olmaktadır.

Halbuki Edebiyat Fakültelerinin çeşitli bölümlerine gelen öğrenciler,
sâhalarının temel bilgilerinden büyük ölçüde mahrum olarak Üniversite-
ye başlamakta, bu yüzden de arzu edilen noktaya gelinememektedir. Bu
fakültelerdeki eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve gelecek yüzyıllar-
da kültürümüzün devâmını sağlayarak dünyâ kamuoyunda etkili kılacak
aydın kişilerin yetiştirilebilmesi için daha fazla zaman kaybetmeden Ede-
biyat Liseleri kurulmalıdır. Bu liselerin isimleri Kültür-Edebiyat veyâ
sâdece Kültür Liseleri de olabilir.

Bu liselerde, herşeyden önce kültürümüzün anahtarı olan Türk Dili
öğretimi çok güçlü bir şekilde yapılmalıdır. Öğrenciler târih boyunca
Türkçe ile yazılan eserleri asıllarından okuyabilecek ve ana hatlarıyla an-
layabilecek seviyede yetiştirilmelidir. Bununla birlikte öğrencilerin kendi

ilgi alanlarına göre Türk şîvelerinden biri öğretilmelidir. Öğrencilerin Türkçeye hâkimiyetleri gerçekleştikten sonra temel eserlere yönelmeleri sağlanmalıdır. Bu sâyede bellibaşlı şahsiyetleri, fikirleri, olayları ve akımları tanımaları mümkün olacaktır. Böylece öğrenciler târîh içerisinde teşekkül etmiş olan Türk Kültürünün temel değerlerini ve çağımızdaki yönelişlerini daha yakından tanıma imkânına kavuşacaklardır.

Millî kültürle ilgili olarak verilen bu eğitimin yanında, bu öğrencilerin dünyâ literatürünü de yakından tâkip edebilmeleri için İngilizce ile birlikte kendi sâhaları ile ilgili en az bir yabancı dil öğretilmelidir. Bu sâyede öğrenciler, kendi kültür değerlerimizi tanımının yanında, bütün dünyâda yetişen belli başlı şahısları, fikirleri ve akımları da tanıma imkânına kavuşmuş olacaklardır. Bu öğrencilere, öğrenim süresi içerisinde seçtikleri alanın terimleri, kavramları, kişileri, eserleri ve problemleri ana hatlarıyla öğretilmelidir. Ayrıca diğer disiplinlerle ilgili belli başlı bilgiler de verilmelidir. Estetik yönleri geliştirilmelidir.

Böylesine köklü bilgilerle donatılmış olarak Üniversiteye başlayan bir genç, artık kendi sâhasının eserlerine, bu eserlerdeki fikirlere ve dünyâdaki gelişmelere çağın geldiği noktadan bakabilecek ve onları objektif bir şekilde değerlendirecek yorumlayabilecektir.

Bu "fikri hür, irfânı hür, vicdânı hür" aydın gençler sâyesinde kültürümüzün "devam ederek değişmesi" sağlanacak ve içinde yaşadığımız kültür buhranı sona erecektir. Böylece hem millî hem de evrensel bir kültür yapısına kavuşmamız mümkün olacaktır.

ÇEŞME TARİH ARAŞTIRMASI

Yunus Emre TANSÜ(*)

Çeşme Tarih Araştırması, I. Uluslararası Çeşme Tarih ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Çeşme Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 20.06.1997, 177 sayfa.

Şehir tarihçiliği, Türkiye'de günden güne gelişme gösteren bir Tarih dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin şehir tarihçiliği alanındaki önde gelen uzmanlarından olan Prof.Dr. Tuncer Baykara'nın sekreterliğini yürüttüğü "I. Uluslararası Çeşme Tarih ve Kültürü Sempozyumu", 15-17 Eylül 1995 tarihleri arasında Türk ve yabancı bilim adamlarının katılımı ile, Çeşme Çaka Bey Kültür Merkezi'nde yapılmıştır. Bu sempozyum, Çeşme Belediyesi ile Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü'nün ortak çalışmasının ürünüdür.⁽¹⁾ Adı geçen sempozyumun bildirileri, 20.06.1997 tarihinde Çeşme Belediyesi tarafından yayımlanmak suretiyle, araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

Büyük boy olarak basılan bildiri kitabının ön ve arka kapağında, Çeşme'nin tarihî mekânlarını gösteren renkli resimler bulunmaktadır. Bildiri kitabı, Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal ATA-TÜRK'ün bir fotoğrafı ve Sempozyum başkanları, Çeşme Belediye Başkanı Nuri Ertan, Ege Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. Refet Saygılı ve Çeşme Kaymakamı Atilla Dinçer ile Sekreter Prof.Dr. Tuncer Baykara'nın isim ve fotoğraflarıyla başlamaktadır. "Bu sempozyum; Çaka Bey, Aydınnoğlu Gazi Umur ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün aziz ruhlarına Çeşme'nin armağanıdır." ifadesinin ardından, Sempozyum programı yer al-

(*) Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü.

(1) Sempozyum hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sabahattin Şimşir, "Uluslararası Çeşme Tarih ve Kültürü Sempozyumu", *Yesevi*, Yıl: 2, Sayı: 23, Kasım 1995, s. 12.

maktadır (s.s. 1-5).

Çeşme Belediye Başkanı Nuri Ertan ve Sekreter Prof.Dr. Tuncer Baykara'nın sempozyuma katılanları tanıttığı açış konuşmalarının metinlerini (s.s. 9-10) müteakiben 'bildiriler bulunmaktadır. Prof.Dr. Tuncer Baykara, "Anadolu'nun XV. XVI. Yüzyıllardaki Dış Ticaret Kapısı: Çeşme" (s.s. 11-13) adlı bildirisinde, Çeşme'nin özellikleri, ticarî önemi, XV. ve XVI. yüzyıllardaki ticarî ve iktisadî vaziyeti, Çaka Bey ve Aydınnoğlu Umur Bey'in bölgedeki faaliyetleri, Çeşme-Sakız ticarî münasebetleri ve Çeşme'nin Anadolu'nun Avrupa'ya açılan dış ticaret kapısı olması hakkında ilginç ve yeni bilgiler vermektedir.

Prof.Dr. Asaf Koçman-Öğr.Gör. Hasan Gümüş, "Çeşme Yöresinde (İzmir) İklim Koşulları ve Hidrojeolojik Özelliklerin Yerleşme ve Turizm Açısından Önemi" (s.s. 15-25) adlı bildirilerinde, Çeşme'nin iklim şartları, tarım ve bitki örtüsü, deniz banyosu faaliyetleri, nem oranları, bölgenin jeolojik vaziyeti, yeraltı ve üstü suları hakkında bilgi vermekte ve iklim ile su vaziyetiyle ilgili önerilerde bulunmaktadırlar.

Keit Hoopward'ın "Tzachas / Çaka Beg: İzmir Between Selcuks and Byzantines" (s. 29), "Tzachas / Çakabey Selçuklular ve Bizanslılar Arasında İzmir" (s. 30) ve Dr.Kate Fleet'in "Ondördüncü Yüzyılda Beyliklerin Batı Anadolu'dan Hububat İhracı" (s. 31) adlı bildiri özetlerinin ardından Prof.Dr. Feridun Emecen'in "XVI. Asırda Çeşme İskeleyi Hakkında Bazı Bilgiler" (s.s. 35-39) adlı bildirisinde, Ege denizi kıyısındaki limanlar içinde Çeşme'nin gelişimi ve Sakız-Çeşme ticarî münasebetleri ile ilgili orijinal bilgiler vermektedir.

Nahide Şimşir, "XVIII. Yüzyılda Çeşme Kazası" (s.s. 43-56) adlı bildiride, Anadolu Ahkâm Defterleri'ndeki çeşitli tarihlere ait 10 hükmü tanıtmakta, bu hükümlerinin orijinal ve transkripsiyonlarını bildirinin sonunda vermektedir.

Prof.Dr. Mücteba İlgürel, "1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Çeşme Mağlubiyeti" (s.s. 59-66) adlı bildiride, Osmanlı Arşivleri'nde Osmanlı-Rus münasebetleri hakkındaki kayıtlara dair bilgi verdikten sonra, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nı anlatmakta ve Çeşme limanında Osmanlı Donanması'nın Ruslar tarafından yakılışını teferruatlı bir şekilde izâh etmektedir. Bildirinin sonunda "Çeşme Mağlubiyetini Gösteren Kroki" (s. 66) bulunmaktadır.

Prof.Dr. Dimitri Vasilyev, "İkinci Katerina'nın Rus Donanmasının Adalar'da Yaptığı Hareketler Konusunda Asker ve Siyaset Adamları ile Mektuplaşması" (s.s. 69-72) adlı bildiride, Rus Arşivleri'ne göre 1768-

1774 Osmanlı-Rus Savaşı içinde Çeşme'de yapılan deniz savaşı hakkında orijinal bilgiler vermek suretiyle, Prof.Dr. Mücteba İlgürel'in bildirisindeki Osmanlı Arşivleri'ndeki bilgiler ile mukayese etmek imkânını sağlamıştır.

Prof.Dr. Aleksandr Kolesnikov, "Rus Askerî Arşivlerindeki Osmanlı Tarihine Ait Bilgiler ve Çeşme" (s.s. 73-74) adlı bildiride, Rus Askerî Arşivleri'ndeki Osmanlılar ile ilgili belgeleri tanıtmakta ve Çeşme hakkındaki 1828-1830 yıllarına ait bazı belgeleri açıklamaktadır.

Prof.Dr. Özcan Mert, "Osmanlı Döneminde Çeşme Batıkları" (s.s. 77-85) adlı bildiride, Çeşme Savaşı'nda batan gemilerden çıkarılan malzemeler hakkında arşivlere dayalı son derece yeni ve kıymetli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca batık çıkarma faaliyetlerinin kısa bir tarihçesini vermektedir. Bildirinin sonunda, batıklardan çıkarılanların listesi bulunmaktadır.

Prof.Dr. Jean Schmidt'in "Dutch Optium Traders in The Levant 1820-1940" (s. 87), "Yakın Doğu'daki Hollandalı Afyon Tacirleri 1820-1940" (s. 88) adlı bildiri özetinin ardından, Prof.Dr. Rauf Beyru'nun "Gazete Haberlerinden: Çeşme Yöresinde 1880'li Yıllarda Oluşan Bir Deprem Dalgası" (s.s. 89-95) adlı bildirisinde, 4 Nisan 1881'de Sakız adasında olan büyük deprem ile ilgili olarak A.B.D. ve İngiltere ile İstanbul'da yayımlanan yabancı gazetelere istinâden, deprem sonrası olaylar hakkında kronolojik bilgiler vermektedir.

Prof.Dr. Necmi Ülker, "Aydın Vilayet Salnamelerine Göre XIX. Yüzyılın Sonlarında Çeşme Kazası" (s.s. 97-102) adlı bildiride, salnameler ile ilgili genel bilgilerin ardından, Aydın vilayetinin idarî yapısı içinde Çeşme kazasına ait önemli bilgiler vermektedir. Çeşme'nin idarî yapısı, üretimi, ticareti, nüfusu kaza genelinde ve Yeni Nahiye ile Alaçatı nahiyelerine göre ayrı ayrı incelenmektedir.

Prof.Dr. Salâhi R. Sonyel, "İngiliz Belgelerine Göre; Kurtuluş Savaşı Döneminde Çeşme ve Çevresi" (s.s. 103-117) adlı bildiride, Yunanistan'ın İzmir ve çevresini işgali, Çeşme ve civarında Yunanlıların faaliyetleri, bölgedeki İngiliz gözlemcilerin İngiltere Dış İşleri Bakanlığı'na yolladıkları gizli raporlara göre kronolojik bir sırada açıklamaktadır. Bunların arasında, Çeşme ile ilgili iki belge de bulunmaktadır.

Yaşar Aksoy, "Çeşme'den Bir Sözlü Tarih Örneği" (s.s. 119-121) adlı bildiride, sözlü tarih geleneği hakkında bilgi verdikten sonra, 1915 doğumlu Leyla Kabasakal isimli bir Çeşmeli'nin ağzından ailesi, Atatürk'ün Çeşme'ye gelişi ve 16 Eylül 1922'de, Çeşme'nin Yunanlılardan

kurtarılışını hikâye etmektedir.

Ertan Daş, "Çeşme Mezarlığı'ndaki Süslemeli Mezar Taşları" (s.s. 123-131) adlı bildiride, bir proje dahilinde incelediği Çeşme mezar taşlarının eski Türk ve İslâm dönemlerine ait mezar taşları ile bağlantısını kurmakta ve bu mezar taşlarının tasnifini yapmak suretiyle, bu tasnife göre izâhatlarda bulunmaktadır. Bildirinin sonunda (s.s. 126-131), mezar taşlarından örnekler yer almaktadır.

Şule Sevinç Kişi, "Çeşme Ilıcaları" (s.s. 133-148) adlı bildiride, kaplıca ve ılıca kavramlarını açıkladıktan sonra, Yusuf Cemal'in "Çeşme Ilıcaları" isimli İstanbul'da 1325 yılında basılan bir kitaba göre Çeşme Ilıcaları hakkında bilgi vermektedir. Bildirinin sonunda ılıcaların çeşitli fotoğrafları bulunmaktadır.

Dr.Orhan Koloğlu, "1922 İzmir Yangını Üzerine" (s.s. 149-152) adlı bildiride, Figaro, New York Times, Temps, Times, Near East, le Matin v.s. isimli gazete ve dergilere istinâden, İzmir'in Türkler tarafından yakılmadığını, ancak Türklerin zaferlerinin başarısını baltalamak isteyen Yunanistan'ın, bu yöndeki propagandasının başarısını anlatmaktadır.

Doç.Dr. Sabri Sürgevil'in "Bir Dönemin Tanıkları" (s. 153) adlı bildirisi özetinin ardından, Ekler kısmı yer almaktadır. Bu kısımda, "Akdeniz'de İlk Türk Donanması, Çev.Ali Seyfi, 1943, İstanbul" (s.s. 157-167) adlı metin bulunmaktadır. Ayrıca gerek bildirimler arasında ve gerekse kitabın sonunda, Çeşme ile ilgili çeşitli dönemlere ait çok sayıda fotoğraf vardır.

Bildiri kitabının tümü tetkik edildiğinde, şehir tarihçiliği bakımından önemli bir faaliyet olan bu sempozyumun kitaplaştırılmasının araştırmacılara büyük yararı olduğu anlaşılmaktadır.

ATATÜRK VE SONRASINDA TÜRKİYE

Dr. Talip KÜÇÜKCAN(*)

Batı ülkelerinde Türkiye hakkında yayınlanan kitap sayısında son aylarda belirgin bir artış var. Çeşitli kitap dergilerinden edindiğim bu izlenim, muhtelif târihlerde konferanslara katılmak amacıyla gittiğim Paris ve Berlin'de uğradığım kitapçılarda daha da pekişti. Rafları dolduran kitaplar arasında Türkiye'de siyâset, toplumsal değişme ve Avrupa'da yaşayan Türkler arasında din ve kültür konularını eksen edinen kitaplara rastladım. Londra dönüşünde uğradığım kitapçılarda gördüğüm manzara da aşağı yukarı aynıydı.

Türkiye'yi yabancıların penceresinden anla(t)mayı amaçlayan iki yeni kitap hemen dikkatimi çekti. Bunlardan biri gazeteci **James Pettifier**'in "**Turkish Labirenth: Ataturk and New Islam**" (Türkiye Labirenti: Atatürk ve Yeni İslam) başlığını taşıyordu. Diğeri ise Türkiye'de uzun yıllardır bulunan gazeteci karı-koca **Nicole ve Hugh Pope**'n "**Turkey Unveiled: Ataturk and After**" (Türkiye'yi Anla(t)mak: Atatürk ve Sonrası) adlı kitap. Her iki kitabı da alarak inceleme gereği duydum. Çünkü Türkiye'yi "dışarıdan" görmek de gerekiyor zaman zaman. Türkiye'deki siyâsî ve sosyal bir dizi hızlı değişmeyi gözlerken bazı detayları gözden kaçırmak mümkün. Belki "farklı bir gözle" olayları izleyen yabancı gözlemciler, gözümüzden kaçan bu detayları yakalamamızda bize yardımcı olabilir.

Bu tanıtım yazısında Nicole ve Hugh Pope'nin yeni kitabı "Turkey Unveiled: Ataturk and After" adlı kitap üzerinde durmak istiyorum. Bir sonraki yazıda ise James Pettifier'in "Turkish Labirenth: Ataturk and New Islam" başlığını taşıyan kitabının sâhifeleri arasında bir gezintiye çıkmak istiyorum.

(*) Centre for Research in Ethnic Relations, University of Warwick, İngiltere, e-mail: talip abtin-ternet, com

Nicole ve Hugh Pope, uzun yıllardır Türkiye'den dünyânın birçok haber ajansı ve gazetesine yüzlerce haber geçmiş ve hâlâ aynı uğraşta olan iki yabancı gazeteci. Gazeteciliğin herhalde en çok hayal kırıklığına sebep olan tarafı, büyük bir zevkle hazırlanan birçok haberin, gazete yönetimi tarafından ya makaslanması ya da çöpe atılması olsa gerek. Bunun dışında kamuoyuna ulaşma imkânı bulamayan çok sayıda mülâkat, ziyâret ve görüşmeden elde edilen yoğun bir yığın bilgi ve gözlem var gazetecilerin zihinlerinde. Eğer bütün bu yayınlanmamış gözlemler kamuoyuna ulaşma kanalı bulamazsa, yılların birikimiyle oluşan bilgi ve gözlemler hapsedilmiş, örtülmüş olacaktır. Bu ise bilginin çöpe atılması gibi birşey. Yayınlanma şansı bulunmayan bu kişisel gözlemler artık ölü bilgiler yığına dönüşmeye mahkûmdur. Bu durum, işini ciddiye alan bütün gazetecileri rahatsız ediyor. Gözlemlerini, unutulmaktan korumak ve yıllardır topladıkları bilgilerin boşa gitmesini önlemek için bâzı gazeteciler haklı olarak kalıcı eserler üretme peşindeler. Kitap yazmak işte bunun etkili yolu. Nicole ve Hugh Pope de bu yolu seçerek birikimlerini biraraya getirmişler. Ama bunun için yaklaşık on yıl beklemek zorunda kalmışlar.

Sanırım bu bekleyişin temel sebebi, Türkiye'nin öyle kolayca anlaşılması mümkün olmayan dinamiklere/değişkenlere sâhip olması. Bulunduğu bölgede Türkiye kadar hızlı ve köklü değişen, siyasal ve toplumsal düzeni böylesine çabuk çabuk değiştiren kaç ülke var ki? Hele siyasal, sosyal ve ekonomik alanlardaki son on-onbeş yıldaki hızlı değişimler, Türkiye'yi anlamayı daha da zorlaştırdı. İşte bu yüzden Nicole ve Hugh Pope, birikimlerini kitaba dönüştürmeden uzun yıllar beklemede haklı sayılmalılar. Belki de yazarlar, gözlem sürelerini uzatmakla daha tutarlı tahlillere ulaşmayı amaçlamışlardır.

Meslekleri gereği güncel siyasal olayları daha sıklıkla ve süreklilikle tâkip eden Nicole ve Hugh Pope çifti, kitaplarında Türkiye'nin modern siyasal târihini yorumlamaya çalışıyor. Yaklaşık üçyüzyetmiş sâhifelik kitabın sâdece ilk yüzelli sâhifesi Turgut Özal öncesi Türk siyasal târihine ayrılmış. Osmanlı Devletinin gerilemesi, yıkılması, modern Türkiye'nin kuruluşu, Atatürk'ün târih sahnesinde yükselişi, Türk demokrasisinin yaşadığı darbe ve kesintiler ilk bölümlerin konusu. Yazarlara göre Cumhuriyet târihinin ilk dönemlerine ilişkin olarak vurgulanması gereken, Atatürk'ün başlattığı yenileşme ve modernleşme hareketinin kültürel etkilerinden çok, bu devrimlerin yapısal bâzı noksanlıklarının olması. Özellikle bu dönemdeki otokratik eğilimler, tek lider olma konumunda

bulunma, baskı ve askerî kanada aşırı bel bağlama, demokrasinin gelişmesini geciktiren temel sebepler olarak zikrediliyor. 1990'lı yıllara gelindiği hâlde, Türk demokrasisinde hâlâ tek liderin aldığı kararların, katılımcı ve ekip çalışmasına dayalı anlayışa baskın geldiği gerçeği de zâten apaçık ortada. Özellikle Atatürk sonrası siyâsî iktidârın, başlatılan modernizm, yenileşme ve demokratikleşme hareketlerini dondurması böyle bir manzaranın ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. "Halk için halka rağmen" anlayışı bâzı çevrelerde hâlâ devam ediyor gözleminde bulunuyor gazeteci çift. Türkiye'de demokrasinin cılız kalmasında bunun önemli bir yeri var. Yazarlara göre "Atatürk kultu" her kesim tarafından kendi çıkarları doğrultusunda yorumlanıyor. Haksız da sayılmazlar.

Nicole ve Hugh Pope'a göre Türkiye ikinci devrimini Turgut Özal ile yaşadı. Yazarlar, Özal'ın ilk dönemlerinin anlatıldığı bölüme "Özal Devrimi" başlığını koymuşlar. Özal dönemi, kitapta en geniş olarak ele alınan dönem. Özal döneminde Türkiye'nin yaşadığı siyâsî, ekonomik ve toplumsal değişimlere geniş yer verilmiş. Yazarlar bu bölümde özellikle Özal döneminde belirgin bir şekilde kendini gösteren yapısal değişimleri mercek altına almışlar. Ancak yoğun bir bilgi çokluğu olduğu için okuyucunun detaylar arasında kaybolma tehlikesi doğuyor. Bu bölüm tam bir gazeteci yaklaşımı ile ele alınmış. Bu yüzden anlatım bilgi ağırlıklı. Yorumlar da buna dayalı olarak belirli konulara yoğunlaşmaktan ziyâde dağınık görünüyor.

Türkiye'nin uluslararası politikadaki konumu, Avrupa Birliği ve Amerika ile ilişkilerinde yaşanan yakınlıklar ve gerginlikler, Güneydoğu problematiğinin siyasal ve toplumsal yansımaları ve Türkiye'nin Orta Asya mâcerası tâkip eden bölümlerde ele alınıyor. Çiller'in siyâset sahnesine çıkması "The Ciller Phenomenon" (Çiller Olayı) başlığıyla işleniyor. Çiller'in siyasal hayâtındaki çelişkilerin iyi bir tahlilini bulmak mümkün bu bölümde. Kitaplarının "Türk-İslâm sentezi" başlığını taşıyan son bölümünde, Türkiye'deki din merkezli gelişmeleri ve bunların neden olduğu gerginliği anlatan yazarlar, birçoğumuzun kafasına takılan soruları tekrar sorarak kitaplarına noktayı koyuyorlar: Türkiye, geleneksel İslâm ve modernliği barıştıracak mı, yoksa dindarlarla laik kesim arasındaki "biz ve onlar" ayrımı sürekli devam mı edecek? Türkiye kendi kültür, mirâsı ile barışabilecek mi? Türkiye, târihî birikiminin ürettiği Türk-İslâm sentezi anlayışıyla diğer İslâm ülkeleri için bir model olabilecek mi? Sanırım Türkiye'nin geleceği, bu sorulara verilecek cevaplar arasında gizli.

GÖRDÜKLERİM-DUYDUKLARIM-OKUDUKLARIM

Kemâl Y. AREN

AĞITLAR YAKTIM

"GÖĞÜSLER DOLUSU HUN TÜRKÜLERİ"⁽¹⁾ ÜSTÜNE

Size *GAZİ KARA TEKİN BEY*'den hiç söz etmiş miydim?...

Çankırı fatihi *TEKİN BEY*den...

O mübarek insan vasiyet eder ki:

"Gazâ yoldaşlarım, günümüz gelip vaktimiz doldukta, can emanetini teslim ettiğimde beni şu tepeye defnedin. Ki:

"*Taa kıyamete kadar Çankırı'ya gözcülük edeyim!...*"

Efendiler, efendiler, şu mes'uliyet duygusuna bakın!.

Hizmet,

ölene kadar değil,

ölümünden sonra da,

taa kıyamete kadar!...

diyen hizmet şuuru...

Hayatı, *beşik*le *mezar* arasında geçen zaman, olarak kabul edenlere ithaf olunur!...

Peki...

mezardan sonra da... diyen ruhun,

beşikten öncesini de düşünmez misiniz?

Beşikten öncesini düşünmezseniz,

ben size nasıl çağdaş insan derim?...

(1) Şiirler, Arif Nihat ASYA, M.E.B., İstanbul, 1971, s: 79

Siz ki
DNA'larla uğraşılan,
genlerle ahbaplık edilen,
koyunların muhakkak da,
belki insanların bile, kopyalandığı bir çağı idrak ettiniz!...
O halde beşikten öncesindeki genetik faktörleri nasıl olur da bilmez-
den gelirsiniz?...
Lâfın başı geldi mi, ilim, dersiniz!
Alın işte size ilim!...
İlimse, ilim böyle söylüyor:
Genler sizin eserinizi!..
Nasıl yaşadıysanız müddet-i ömrünüzde, işte onlar yazıldı onlara.
"Dedem koruk yedi, benim dişim kamaştı" denilmiştir.
Hasenatınız ve de seyyiatınız yazıldı o genlere... O DNA'lara.
Onlar, belki de sizin Levh-i muallâkınız.⁽²⁾
Allah Teâlâ onları,
sizin için,
sizin hal ü hareketünüz için açık bıraktı.
Ve... sizler de oraya
yazdınız, yazdınız, yazdınız...
ger yahşi, ger yaman yazdınız.
Ama,
siz yazdınız!

Bakın şâir ne diyor:
"Sağa, sola, ileri...
Devlet geçti bu yollardan,
Kaldı ayak izleri
Hâlâ nabızları atıyor:
Şu çamlı, meşeli dağların
Altında devler yatıyor."⁽³⁾

(2) Ken'an Rifâî, Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık, İstanbul, 1951, s: 428.

"(Yemhullahı mayeşâ ve yüsbit) ayet-i kerimesini dinleyen bir zât bu âyetin kendisinde dalgalanmalar meydana getirdiğini zikrederek tefsirini ister. Ken'an Rifâî Hz.'leri "Sofiyun bu hususta iki levha kabul ederler. Biri levh-i mahfuz, biri levh-i muallak. Levh-i mahfuz, hıfz olunmuş levh demektir, ki orada yazılmış olanlar bozulmaz, her ne hüküm olunmuşsa bu değişmez. İkincisi levh-i muallaktır ki, bunun değişmesi, bir şarta taallük edilmiştir. (Yemhullahı mayeşâ ve yüsbit) İşte Allah burada istediğini imha, istediğini tesbit eder." buyururlar.

(3) a.g.e., s: 9

Ve yine...

"Zembereğini kuran

Onlarmış bu dünyanın..."⁽⁴⁾ diyor aynı şair!

İnanıyorum.

Muhakkak öyle...

Öyle de zembereğini boşaltanlar da bizler miyiz yoksa!...

Buna inanmak istemiyorum.

Neden anlattım bütün bunları?...

Bilmem!...

Belki yollarda o devlerin ayak izlerin görürüz,

belki

şu çamlı, meşeli dağların

altında yatan devlerin nabızlarının attığını duyarız diye...

Belki!...

Prof. Dr. Cihan OKUYUCU'nun yazılarını bir yerlerden bulup okuyor musunuz? N'olur bulun, okuyun onları. Bana dua edersiniz. Çünkü ben de beni uyandıranı dua ediyorum.

Yavuz BAHADİROĞLU'nun Kültür Bakanlığı yayınlarından iki tarihi romanı çıktı:

• "UZAKLAR YAKINDIR."

Ertuğrul Gazi'yi çocukluğundan alarak romanlaştırmış. Hayaller güzel, Türkçe güzel.

• "DÖRDÜNCÜ MURAD"

Tavsiye ederim.

(4) a.g.e., s: 8

Altın Çini

ALTIN ÇİNİ

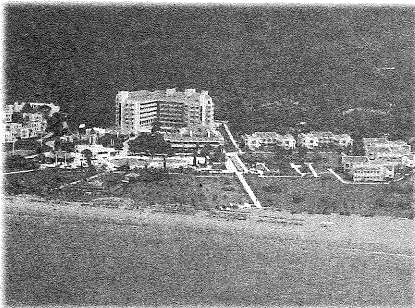
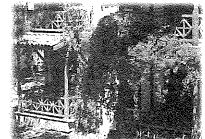
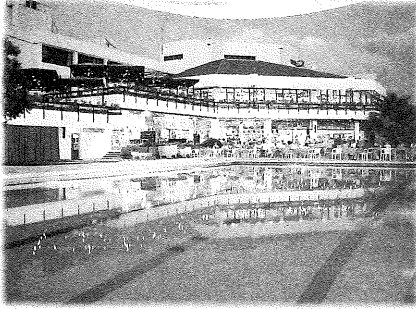
KÜTAHYA-TÜRKİYE

Sebilerenler Cad. Karamalığıl Apt.

Zemin Kat No: 36 Kütahya

Tel: (274) 216 24 12 - 216 35 60

*"Just dream...
It will come true!.."*

Side • Sorgun • Belek • Kuşadası

TURTEL
Hotels & Resorts